

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Benjamin Klička jako autor psychologické prózy

Diplomová práce

Autor: Bc. Aneta Felgrová
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura
Učitelství pro střední školy - základy společenských věd
Vedoucí práce: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.
Oponent práce: doc. PaedDr. Božena Plánská, CSc.

Zadání diplomové práce

Autor: Aneta Felgrová

Studium: P16P0835

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura, Učitelství pro střední školy - základy společenských věd

Název diplomové práce: Benjamin Klička jako autor psychologické prózy

Název diplomové práce AJ: Benjamin Klička as Author of Psychological Fiction

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude věnovat především psychologickým aspektům v díle českého spisovatele Benjamina Kličky. Představí tvorbu tohoto spisovatele v kontextu české psychologické prózy.

FORST, Vladimír. Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 1. vyd. Praha: Academia, 1985-2008, 5 sv. ISBN 80-200-0345-2 ZEMAN, Milan. Poetika české meziválečné literatury: (proměny žánrů). 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987, 351 s. MUKAŘOVSKÝ, Jan, Zdeněk PEŠAT a Eva STROHSOVÁ. Dějiny české literatury. Praha: Victoria Publishing, 1995, 714 s. ISBN 80-85865-48-3 PAPOUŠEK, Vladimír. Dějiny nové moderny. Praha: Academia, 2014, 622 s. ISBN 978-80-200-2296-7.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.

Oponent: doc. PaedDr. Božena Plánská, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 16.11.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové dne 24. 5. 2018

.....

Bc. Aneta Felgrová

Poděkování

Mé poděkování patří PhDr. Nelle Mlsové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a velkou ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala.

Anotace

FELGROVÁ, Aneta. *Benjamin Klička jako autor psychologické prózy*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018. 68 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zaměřuje především na psychologické aspekty ve vybraných dílech českého spisovatele Benjamina Kličky (vlastním jménem Benjamin Fragner). V první části práce se zohledňuje problematika vymezení žánru psychologické prózy a jeho vývoj v kontextu české literatury první poloviny dvacátého století. Dále je v této části krátce představen i život a rodina autora, jenž byl původním zaměstnáním lékař. Tato skutečnost se později odrazila i v jeho literárních dílech. Jádrem práce je pak samotná analýza a interpretace vybraných psychologických románů Benjamina Kličky. Jedná se o tyto knihy: *Divoška Jaja*, *Bobrové*, *Himmelradsteinský vrah žen a dívek* a *Nebožka bdí*. V těchto dílech jsou představeny konkrétní postupy a prvky psychologické prózy.

Klíčová slova: Benjamin Klička, meziválečná literatura, psychologická próza

Annotation

FELGROVÁ, Aneta. *Benjamin Klička as Author of Psychological Fiction*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2018. 68 pp. Diploma Thesis.

The thesis focuses mainly on the psychological aspects in selected works written by Czech writer Benjamin Klička (his own name was Benjamin Fragner). The first part of the thesis defines the genre of psychological fiction and its development in the context of Czech literature in the first half of the twentieth century. In addition, this section briefly introduces the life and family of the author, whose original occupation was a doctor. This fact was later reflected in his literary creation. The core of the work consists of the analysis and interpretation of selected psychological novels written by Benjamin Klička. The following books are discussed: *Divoška Jaja*, *Bobrové*, *Himmelradsteinský vrah žen a dívek* and *Nebožka bdí*. Specific processes and elements of psychological prose are shown on these works of Czech literature.

Keywords: Benjamin Klička, interwar literature, psychological fiction

Obsah

Úvod.....	8
1. Psychologická próza	10
1.1 Definice pojmu.....	10
1.2 Literárněhistorický kontext psychologické prózy	12
1.3 Benjamin Klička a další představitelé české psychologické prózy	13
1.3.1 Benjamin Klička.....	14
1.3.2 Další představitelé české psychologické prózy	15
2. Analýza vybraných děl.....	17
2.1 Divoška Jaja (1925)	18
2.1.1 Vnitřní konflikt postav	19
2.1.2 Mezní situace	24
2.1.3 Téma lidské identity.....	27
2.2 Bobrové (1930)	31
2.2.1 Vnitřní konflikt postav	32
2.2.2 Mezní situace	36
2.2.3 Téma lidské identity.....	39
2.3 Himmelradsteinský vrah žen a dívek (1931).....	43
2.3.1 Vnitřní konflikt postav	44
2.3.2 Mezní situace	47
2.3.3 Téma lidské identity.....	49
2.4 Nebožka bdí (1941).....	52
2.4.1 Vnitřní konflikt postav	53
2.4.2 Mezní situace	57
2.4.3 Téma lidské identity.....	61
Závěr	65
Seznam použité literatury.....	67
Primární literatura	67
Sekundární literatura	67
Knihy.....	67
Stati a recenze v periodikách.....	68
Kvalifikační práce	68

Úvod

Benjamin Klička (vlastním jménem Benjamin Fragner) byl český lékař a spisovatel žijící v letech 1897 až 1943. Zapsal se do povědomí čtenářů minulého století především jako autor několika sociálně psychologických románů zobrazujících českou společnost ve 20. a 30. letech. O tomto autorovi se v současné době mnoho neví, pro širokou veřejnost je jméno Benjamin Klička téměř neznámé. I jeho díla již nejsou nově vydávána. Přejeme si proto, aby i tato práce mohla přispět k určitému připomenutí si pozapomenutého autora psychologické prózy.

Vzhledem ke svému rodinnému zázemí, které ho determinovalo i v budoucím působení, a díky širokým znalostem a neutuchajícímu zájmu psal Benjamin Klička o mnoha tématech. Do popředí se však dostává především jeho zájem o člověka jako takového. Studoval lidskou podstatu a její proměny v rámci mezních životních situací, ve kterých se člověk ocitá. Postavy v jeho dílech neušly podrobnému psychologickému zkoumání. S ohledem na Kličkovu civilní zaměstnání se nelze ani divit, že téměř v každém jeho díle se vyskytuje alespoň jedna zmínka odkazující k lékařskému prostředí.

Touto prací bychom rádi navázali na naše úspěšné předchozí zkoumání v bakalářské práci s názvem *Benjamin Klička – život a dílo*, ve které jsme se podrobně zaměřili na životní osudy spisovatele a rozbor jeho literární tvorby. Zohlednili jsme přitom dobové recenze a další kritické soudy. V průběhu zpracování bakalářské práce jsme si povšimli, že v tvorbě Benjaminu Kličky vykazovaly některé romány známky žánru psychologické prózy. Rozhodli jsme se proto, že právě těmito romány se bude více zabírat diplomová práce.

Cílem diplomové práce je tedy pomocí analýzy a interpretace zobrazit postupy a znaky psychologické prózy ve vybraných románech Benjaminu Kličky. Příklady uplatnění psychologické prózy v Kličkově literární tvorbě zohledňujeme dle vybraných kritérií. Poukážeme na to, jaká témata se v jeho dílech v rámci psychologické prózy nejvíce uplatňují a jak je na žánr pohlíženo samotným autorem. Zvolené romány jsou v práci rozebírány chronologicky, dle data svého vzniku. Jedná se o tato díla psychologické prózy: *Divoška Jaja* (1925), *Bobrové* (1930), *Himmelradsteinský vrah žen a dívek* (1931) a *Nebožka bdí* (1941). Zmiňované romány jsme vybrali z důvodu opakujících se prvků psychologické prózy. Pro snadnější orientaci budou všechny knihy

nejprve krátce představeny svým příběhem. Dále budou díla zkoumána z hlediska tří tematicko-motivických okruhů, díky kterým daná díla lze zařadit k žánru psychologické prózy.

Práce je rozdělena do dvou hlavních kapitol. V první kapitole je stručně pojednán samotný žánr psychologické prózy s ohledem na jeho literárně-historický kontext. Poté je v této kapitole v krátkosti představena rodina Benjamina Kličky s přihlédnutím k jejímu kulturnímu zázemí. Následně je zobrazen i samotný život spisovatele s důrazem na jeho pozdější literární působení. V poslední části této kapitoly jsou uvedeni další představitelé české psychologické prózy první poloviny 20. století. Při tvorbě této kapitoly jsme vycházeli především z literárněvědných publikací a slovníkových hesel o psychologické próze. Dopomohly nám k tomu zejména knihy Daniely Hodrové, Dobravy Moldanové a slovníkové heslo v publikaci *Encyklopedie literárních žánrů*. V úseku o životě a rodině Benjamina Kličky jsme reprodukovali některá zjištění z již zveřejněné bakalářské práce.¹

Druhý oddíl diplomové práce se věnuje vybraným dílům žánru psychologické prózy Benjamina Kličky. Touto částí vlastně navazujeme na samotné vymezení psychologické prózy, která byla představena na začátku práce. Zjištěné poznatky o žánru uplatňujeme na konkrétní díla autora, která se zároveň snažíme analyzovat a interpretovat. U zmiňovaných románů není opomenuta ani jejich recepce dobovou literární kritikou.

¹ FELGROVÁ, Aneta. *Benjamin Klička – život a dílo*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Nella Mlsová, s. 11-18.

1. Psychologická próza

V této kapitole se nejdříve budeme zabývat samotným pojmem psychologická próza, který vysvětlíme z hlediska několika odborných publikací. Dále uvedeme psychologickou prózu do širších souvislostí v rámci literárněhistorického kontextu, včetně autorů, kteří v této oblasti svá díla tvořili.

1.1 Definice pojmu

Psychologický román (neboli román introspektivní) je v *Encyklopedii literárních žánrů* zohledněn jako: „*Románový typ, jehož tematickou dominantou jsou stavy a proměny lidského nitra.*“² Usiluje především o zachycení obtížnosti, různých odstínů a interních rozporů psychického života, který tento román nejen vyvolává, ale především vysvětluje, a to snahou najít utajené podněty v určitém působení postav. Psychologický román zkoumá zvláště kognitivní funkce ve významu porozumět lidskému nitru.³

Dále je tento román charakterizován jako analytický, který souvisí velmi pevně s vývojem psychologie. V určitých případech předchází její pozdější objevy (kupříkladu v románech Dostojevského – předpovídání psychoanalýzy), dále naopak těží z určitých zjištění (silné zaujetí psychoanalýzou přerůstá v módní trend).⁴ Jak uvádí i *Příruční slovník české literatury*, tak spisovatel nemusí být zrovna psychologem, a přesto velmi citlivým způsobem dokáže nahlédnout do lidského nitra. Není výjimkou, „že určitý psychický typ je i v odborné psychologické literatuře nazván podle literární postavy.“⁵

Ve středu zájmu tohoto románu se vyskytuje názorná postava, většinou introvertně založená, která odvrací pozornost od vnějšího dění a vyvolává zvraty ve svém vnitřním světě. Postavy psychologického románu nejsou zvyklé tolik jednat, spíš se tedy zaobírají vlastním životem a daleko více rozjímají. Jejich rozdělení na pozitivní a negativní není v tomto typu románu nikterak určující, neboť i záporným osobám dokážeme lépe porozumět díky náhledu do jejich nitra, čímž se celkem komplikovaně jeví jejich absolutní odsouzení. Nazírání do samé podstaty postav psychologického

² MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 554.

³ Tamtéž, str. 554.

⁴ Tamtéž, str. 554.

⁵ *Příruční slovník české literatury od počátků do r. 1945: významní autoři a jejich tvorba, díla neznámých tvůrců staré literatury, nejčastější literární termíny, hlavní literární skupiny a směry, historická období*. Praha: Adonai, 2001, s. 398.

románu umožňuje způsob „vnitřního monologu a proudu vědomí, racionálně nekorigovaného „záznamu“ toku různorodých podvědomých impulsů, zachycujícího i nezřetelné, zmatené, zdánlivě spolu nesouvisějící pocity [...]“.⁶ Psychologický román také často vrací jedince v jejich vyprávění do dětských let, neboť touto cestou se snaží pochopit především sebe sama.⁷

Dále se tento román zajímá též o patologické jevy společnosti, jako jsou poruchy lidské identity, což je zapříčiněno duševní chorobou, psychické komplexy (kupříkladu méněcennost nebo homosexualita) a negativismus, ve kterém působí zejména zlo a zvrácenost.⁸

Problematicke vymezení tohoto pojmu se věnuje také Dobrava Moldanová v kapitole *Psychologický román* (v knize *Poetika české meziválečné literatury*). Dle Moldanové souvisí s rozvojem moderního psychologického románu bezprostředně realistická próza. Těžištěm od samého začátku bylo „vyjádřit složitý svět lidského nitra, zmítaného často protikladnými pocity a vášněmi, ukázat lidské jednání jako výsledek střetávání lásky a ctižádosti, lásky a povinnosti, citu a společenské morálky atd.“⁹

Vladimír Svatoň se v doslovu ke knize *Psychologická próza* domnívá, že v literatuře nezaznamenává psychologická oblast pouze předtuchy, prožitky a vzpomínky. Podle něj tkví význam celého psychologismu uměleckých projevů v něčem jiném: „jak svědčí jeho původ v „neliterárních“ písemných projevech, i on vyšel ze záměrů a potřeb reálného života.“¹⁰ Pro psychologii v literatuře bylo jistým východiskem ztvárnění rozporuplného duševního života. Dle Svatoně psychické rozpory nejsou způsobeny pouze nestejnými dojmy, ale zejména určitým kontrastem mezi dvěma rozdílnými rovinami života, a to „emocionálními podněty na jedné straně a procesem, v němž si člověk tyto procesy uvědomuje [...], na straně druhé.“¹¹

⁶ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 554 – 555.

⁷ Tamtéž, s. 555.

⁸ Tamtéž, s. 554.

⁹ MOLDANOVÁ, Dobrava. *Psychologický román*. In: ZEMAN, Milan. *Poetika české meziválečné literatury: proměny žánrů*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 213.

¹⁰ SVATOŇ, Vladimír. *Psychologická próza a vznik individualismu*. In: GINZBURGOVÁ, Lydia. *Psychologická próza*. Praha: Odeon, 1982, s. 409.

¹¹ Tamtéž, str. 410.

1.2 Literárněhistorický kontext psychologické prózy

Dle Dobravy Moldanové se žánr psychologické prózy ukotvil v literatuře teprve v 19. století. Jeho vznik zapříčinil zejména francouzský analytický román, který se plně rozvinul v 18. století. Již literární směr romantismus zachytil určitý typ jedinečné osobnosti, jejíž dosavadní život se střetl v konfliktní situaci se zbytkem společnosti. Tuto situaci nebyl jedinec schopen řešit. Původ jeho nesourodosti byl mnohokrát nejasný. Teprve realistická próza, která je s rozkvětem moderního psychologického románu spjata, uchopila tyto záležitosti „v konkrétní historicko-sociální situaci a učinila je nástrojem hlubšího poznání nejen jedince a jeho nitra, ale zejména sociální reality své doby, a také nástrojem její kritiky.“¹²

Moldanová dále poukazuje na fakt, že na přelomu minulého století se česká literatura snaží dostihnout tu evropskou. První rozmach psychologické prózy se v našem literárním prostředí vyvíjí až v posledním desetiletí 19. století, zatímco v cizích literaturách (zejména díky Flaubertovi, Dostojevskému či Tolstému) se psychologický román realistického typu rozvinul už na počátku druhé poloviny 19. století. Počátečním bodem pro rozvoj českého psychologického románu ve 20. století byl román „ztracených iluzí“ či „citové výchovy“, který se u nás vyskytoval právě v devadesátých letech 19. století.¹³

Daniela Hodrová román ztracených iluzí chápe jako „vyhraněný typ románu světského.“¹⁴ Hlavní motiv tohoto románu tvoří tedy „konflikt mezi „poezií srdce“ a „prózou poměrů.“¹⁵

Dále k vývoji psychologické prózy v české literatuře dochází v desátých letech 20. století. Nicméně o dekádu později směřuje tento žánr na okraj literatury. Významní prozaici jej přecházeli, leckdy i přímo odmítali, nové směry se zaobíraly jinými prvky v literatuře.¹⁶

¹² MOLDANOVÁ, Dobrava. Psychologický román. In. ZEMAN, Milan. *Poetika české meziválečné literatury: proměny žánrů*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 213.

¹³ Tamtéž, s. 214.

¹⁴ HODROVÁ, Daniela. *Hledání románu: kapitoly z historie a typologie žánru*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 198.

¹⁵ Tamtéž, s. 199.

¹⁶ MUKAŘOVSKÝ, Jan, Zdeněk PEŠAT a Eva STROHSOVÁ. *Dějiny české literatury*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 397.

Moldanová datuje výrazný vliv psychologické prózy do období 30. let minulého století, neboť tato léta „jsou charakteristická silicím zájmem o vnitřní život člověka.“¹⁷ Svého největšího rozvoje, tedy absolutního vrcholu, dle Moldanové dosahuje však v letech čtyřicátých. Velmi zřetelně do tohoto období psychologické prózy vstupuje okupace československé země. Autoři ve svých dílech, kterými mířili přímo na čtenáře, vyjadřovali v rozmezí lidské psychiky, v rovině duševního prožitku, své názory na stávající neklidnou dobu a její problémy takovým způsobem, aby cenzura nenabyla podezření.¹⁸ Moldanová upozorňuje na to, že tato próza „je ve čtyřicátých letech nejproduktivnějším žánrem, a to nejen kvantitou – v tom s ní soutěžil historický a historizující román – ale zejména svou úrovní. Její rozvoj se datuje už od třicátých let, nyní ale dosahuje rozhodujících úspěchů. Lze říci, že se stále intenzivněji odděluje od sociálního tématu a pozornost se přenáší od interakce zvláštní jedinec – společnost ke skutečné introspekci.“¹⁹

Psychologická próza se po druhé světové válce (a ještě výrazněji po roce 1948) z českého literárního prostředí ztrácí. Jistý návrat zaznamenává opět až v šedesátých a především sedmdesátých letech. To už se ale odehrává v jiných souvislostech, vymezují se nové typy postav a nové střety.²⁰

1.3 Benjamin Klička a další představitelé české psychologické prózy

V první části této podkapitoly bude nejdříve představen spisovatel Benjamin Klička s jeho rodinným zázemím, které ho determinovalo v pozdějším literárně-společenském působení. V tomto úseku jsme vycházeli především z bakalářské práce,²¹ která se zabývala životem autora. Znovu reprodukuje některá zjištění již v ní zveřejněná.

Poté se bude tato podkapitola věnovat i dalším autorům, jejichž literární tvorba se vymezovala jako psychologická.

¹⁷ MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura období avantgardy: (1918-1945)*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2002, s. 84.

¹⁸ MOLDANOVÁ, Dobrava. Psychologický román. In. ZEMAN, Milan. *Poetika české meziválečné literatury: proměny žánrů*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 229.

¹⁹ MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura období avantgardy: (1918-1945)*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2002, s. 120.

²⁰ MOLDANOVÁ, Dobrava. Psychologický román. In. ZEMAN, Milan. *Poetika české meziválečné literatury: proměny žánrů*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 232.

²¹ FELGROVÁ, Aneta. *Benjamin Klička – život a dílo*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Nella Mlsová, s. 11-18.

1.3.1 Benjamin Klička

Pražský lékař a spisovatel (vlastním jménem Benjamin Fragner) přišel na svět 20. 11. 1897 jako pátý potomek do společensky významné rodiny. Jeho otec, Karel Jakub Benjamin Fragner (1861–1926), převzal rodinný podnik, – lékárnu U Černého orla na Malostranském náměstí – který během pár let dokázal značně zmodernizovat. Benjaminova matka Angelika (1869–1929) provozovala v průběhu svého života literární a umělecký salón, kde se scházela vybraná pražská společnost.

Kultivované rodinné prostředí, v němž vyrůstal Benjamin Klička i jeho dalších sedm sourozenců, značně ovlivnilo jejich pozdější působení v životě. Nejstarší Benjaminův bratr Karel (1891–1941) pomáhal organizovat zahraniční odboj v Londýně společně s Edvardem Benešem a Janem Masarykem, se kterým ho mimo jiné pojilo přátelství. Další bratr Richard (1893–1954) byl rovněž činný v literárním světě – psal básně, které však vydával pod pseudonymem Richard Broj. Zřejmě nejznámějším bratrem Benjamin Kličky byl mladší Jaroslav (1898–1967). Jaroslav Fragner se vypracoval ve významného architekta, jehož úspěchy přesáhly i hranice našeho státu, a stal se tak uznávaným i v Evropě. Během svého života dokonce obdržel titul národní umělec. Za zmínku stojí i fakt, že mezi jeho nejznámější žáky patří světově uznávaná architektka a designérka Eva Jiříčná. Potomek Jaroslava Fragnera – Benjamin Fragner (1945) – se stal historikem architektury a pracuje ve Výzkumném centru průmyslového dědictví na Fakultě architektury ČVUT v Praze.

Benjamin Klička vystudoval medicínu a záhy si otevřel lékařskou praxi v Praze na Smíchově, kde působil až do své předčasné smrti roku 1943. S manželkou Antonií měl pouze jediné dítě – dceru Věru, ta po válce emigrovala do Jižní Ameriky. Vdova po spisovateli se záhy odstěhovala za svou dcerou. Monica Svojsíková – vnučka Benjamin Kličky – žije v této době v New Yorku.²²

Vstup do literárního světa nebyl pro Benjamin Kličku nikterak snadný. Patřil totiž do té generace autorů, jejichž literární počátky a následný vývoj v literatuře silně ovlivnily hrůzy právě prožívané první světové války. Spisovatel se představil na poli literatury lyrickou tvorbou, ať už se jednalo o poezii anebo o první povídky. Teprve

²² Z osobní korespondence s Benjaminem Fragnerem ml. (1.11.2017).

postupem času se propracoval k prozaické tvorbě, za kterou se mu později dostalo náležitého uznání.

Ještě za lékařských studií se Benjamin Klička seznámil s Vladislavem Vančurou. Spřátelili se a tento vztah přetrval až do dospělosti. Sbližovalo je nejen jejich lidské působení, ale i to literární. K dalším Kličkovým blízkým přátelům se řadil i básník Josef Hora. Lze tak říci, že Benjamin Klička směřoval lidsky i literárně k představitelům tehdejší umělecké levice.

Jako lékař se Benjamin Fragner staral o mnoho pacientů, s některými z nich ho spojovalo i věrné přátelství. Kupříkladu se stal ošetřujícím lékařem a později také přítelem českého literárního kritika Františka Xavera Šaldy.

Nejenom mnohaletá lékařská praxe, a tedy četná setkávání s různými typy lidí, ale i cesty do zahraničí, konkrétně do jižní Francie a do Paříže, ovlivnily veškerou pozdější literární tvorbu autora.

Benjamin Klička neustával v péči o své nemocné pacienty, věnoval se činnosti literární a svůj čas se snažil také poskytnout rodině. Toto vše byla velká zátěž pro jeho ochabující srdce. Zemřel předčasně na srdeční chorobu, ve věku pouhých čtyřiceti šesti let, 26. 12. 1943 v Praze.

1.3.2 Další představitelé české psychologické prózy

Jak již bylo zmíněno, tak Benjamin Klička vstupuje do literárního světa na počátku 20. let 20. století, tedy do značně neklidné doby poválečné. V těchto letech se dostává do popředí román spisovatele Ivana Olbrachta zaměřující se na duši jedince – *Žalář nejtemnější* (1916), jenž by se mohl klasifikovat jako „*nový typ psychologické prózy*“.²³ Dalším významným autorem, který volil prostředky psychologické analýzy, byl Karel Čapek. Avšak Čapek neřadil své romány (*Hordubal*, *Povětroň*, *Obyčejný život*) mezi psychologické, spíše vyzdvihoval jejich filozofický rozměr a pojmenovával je jako romány noetické.²⁴

Z odkazu Čapka a Olbrachta čerpali i další představitelé psychologické prózy, zejména tedy autoři psychologicko-analytických románů. Skutečně zlatého věku dosáhla psychologická próza mezi 30. a 40. lety. Hlavními představiteli této generace

²³ MOLDANOVÁ, Dobrava. Psychologický román. In. ZEMAN, Milan. *Poetika české meziválečné literatury: proměny žánrů*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 220.

²⁴ Tamtéž, str. 222.

byli bezesporu Jaroslav Havlíček (*Petrolejové lampy, Neviditelný, Ta třetí*), Egon Hostovský (*Případ profesora Körnera, Ghetto v nich*) a Václav Řezáč (*Černé světlo*). Dobrava Moldanová poukazuje na to, že v jejich dílech, jež vznikala v období okupace, se „konflikt soustřeďuje do nitra postavy, je výrazem sváru její duše, která je sama sobě měřítkem.“²⁵

Na poli psychologické prózy nelze opomenout ani spisovatele Karla Josefa Beneše a jeho romány *Uloupený život* a *Kouzelný dům*. Problematikou rodinných a partnerských vztahů se zabývali ve svých dílech spisovatelé Vladimír Neff (*Dva u stolu, Bůh zbytečnosti*) a Miroslav Hanuš (*Pavel a Gertruda, Méněcennost, Petr a Kristýna*).²⁶

²⁵ MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura období avantgardy: (1918-1945)*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2002, s. 120.

²⁶ MOLDANOVÁ, Dobrava. Psychologický román. In. ZEMAN, Milan. *Poetika české meziválečné literatury: proměny žánrů*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 223-232.

2. Analýza vybraných děl

V souvislosti s předešlým vymezením pojmu psychologická próza se následně zaměříme na analýzu konkrétních děl Kličkovy literární tvorby, která v sobě obsahují právě již zmiňované prvky psychologismu. V průběhu rozboru budeme tedy sledovat právě takové kategorie, které jsou pro vybranou tvorbu Benjamina Kličky určující: *vnitřní konflikt postav*, *mezní situace* a *téma lidské identity*. Tyto kategorie současně hodnotí kniha *Encyklopedie literárních žánrů* jako jedny ze zásadních kritérií při definování žánru psychologické prózy. Tyto pojmy v naší práci chápeme v obecné rovině, pomíjíme jejich možné filozofické, psychologické a podobně významové konotace.

Vnitřní konflikt postav je jedním z ústředních pojmů psychologické prózy. Jedinci velmi často řeší svůj interní rozpor. V průběhu děje se hrdinové dostávají do vyhraněných životních situací, které právě doprovázejí jejich vnitřní rozkol. Postavy přemýšlí nad tím, jak budou nadále postupovat ve svém jednání. O tom, jak budou řešit vnitřní konflikt, ale rozhodují zcela sami dle vlastního uvážení.

Dalším důležitým bodem psychologické prózy je bezesporu termín mezní situace. Postavy se ocitají ve vypjatých životních situacích, v nichž musí čelit vzniklým konfliktům. V těchto okamžicích jedinci poznávají své meze, které jsou pro ně velmi zásadním způsobem určující. Hrdinové tak sami zjišťují, co všechno jsou schopni (ne)zvládnout ve svém životě. Můžeme říci, že vlastně mezní situace dává vzniknout vnitřnímu konfliktu v postavách. Proto tyto dva pojmy nelze od sebe oddělovat, jedná se o tzv. spojené nádoby.

V rámci psychologické prózy je neméně podstatné i vymezení tématu lidské identity. Pojem identita souvisí s tím, do jaké míry jsou hrdinové schopni se ztotožnit se svým vlastním já a jak je v tomto počinání ovlivňuje jejich okolí. Postava psychologické prózy může v sobě ukrývat i několik osobností najednou, a to podle toho, v jaké životní fázi se zrovna nachází. Jedná se tedy o to, jak se formuje osobnost postavy ve vztazích k ostatním lidem nebo jakou etapou svého vnitřního vývoje zrovna prochází. Vladimír Svatoň poukazuje i na to, že „*zvlášť intenzivní a vědomé koncipování vlastní osobnosti je příznačné pro období zvrátů v duchovním životě*“

společnosti.²⁷ Tyto faktory tedy spoluutváří výpověď o lidské identitě postavy v psychologické próze.

Zmíněné kategorie se promítají s proměnlivou intenzitou ve všech zvolených knihách k analyzování. Mimo tato hlavní kritéria budeme brát v potaz i další hlediska, která Kličkovu tvorbu pomáhala rovněž utvářet. Jsou jimi zejména dobové prostředí, sled tehdejších událostí a sociální aspekty promítající se v tvorbě. V neposlední řadě také upozorníme na recepci literárního díla dobovou kritikou.

Nejprve však pro celkové pochopení budou vždy rozebíraná díla představena svým příběhem. V této části vycházíme primárně z bakalářské práce, jež se věnovala literárním počínům Benjamina Kličky.²⁸

2.1 Divoška Jaja (1925)

Autor se zapsal do širšího povědomí čtenářů tímto již čtvrtým literárním dílem. Ačkoli novelu *Divoška Jaja* dopsal v květnu roku 1923, vydal ji v nakladatelství Kvasnička a Hampl v Praze roku 1925. I proto se tato kniha podle Aleny Hájkové řadí stále do fáze rozkvětu literatury proletářské, s níž ji pojí celková koncepce a vyznění díla.²⁹ O úspěšnosti exotické novely na poli čtenářského publika svědčí i fakt, že byla do Kličkovy náhlé smrti vydána třikrát, celkově však bylo dílo vydáno až šestkrát.

Jak uvádíme i v bakalářské práci,³⁰ Benjamin Klička v této úspěšné knize zhotovil baladický příběh mladé černošky z Konga, kterou prodal otec Pumango do rodiny pařížského plukovníka Lenotra. Hlavní hrdinka Jaja má na starost nejen čerstvě narozenou plukovníkovu dceru Evu, ale i obstarávání různých prací v domácnosti. Vše vykonává řádně a bez požadavků na mzdu. I přesto pracuje pod neustálým tlakem a lamentováním mladé paní Lenotrové, která si neváží vynaloženého úsilí černošské dívky. Po roce je propuštěna z tohoto zaměstnání a živí se prací v kabaretu, kde tancuje nahá. Jaja ve svém životě zažívá dva vážné milostné vztahy. Nejprve ji pojí silná láska k černošskému řezbáři Sahiungovi, který žije už delší dobu v Paříži. Dokonce s ním i po čase otěhotní, což ji velmi těší. Avšak dvacátá léta v Paříži jsou v mnohém obtížná,

²⁷ SVATONĚ, Vladimír. Psychologická próza a vznik individualismu. In: GINZBURGOVÁ, Lydia. *Psychologická próza*. Praha: Odeon, 1982, s. 413.

²⁸ FELGROVÁ, Aneta. *Benjamin Klička – život a dílo*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Nella Mlsová, s. 19-54.

²⁹ HÁJKOVÁ, Alena. Příběh promarněné lidskosti. *Host do domu*. 1956, roč. 3, č. 8, s. 376.

³⁰ FELGROVÁ, Aneta. *Benjamin Klička – život a dílo*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Nella Mlsová, s. 24-25.

zvláště pro jedince jiné pleti. Sahiungo ztrácí práci v řezbářské dílně a dlouhodobě nemůže sehnat ani žádné jiné zaměstnání, které by jim alespoň trochu pomohlo po finanční stránce. I proto se rozhodne k radikálnímu činu – zbaví Jaju ještě nenarozeného dítěte. Z veškeré bídy, která dvojici potkala, viní Sahiungo právě evropský svět plný nenávisti a mocichtivosti. Krátce poté se Jaja v Paříži setkává s mladým černochem Sliangem, který za ní přijel z Konga. Nabízí jí, aby se s ním vrátila zpět do rodné země. Jaja nakonec souhlasí. Nicméně Sliango nerozumí mravům Pařížanů, tudíž je záhy pro svou naivní důvěřivost lehce okraden o všechny peníze. Z černošského páru se náhle stávají úplní chudáci, kteří živoří na pokraji života a smrti. V poslední chvíli se Jaja uchýlí ke krajnímu řešení – odchází s neznámým mužem do hotelového pokoje, aby dostala alespoň nějaké peníze na kousek chleba, a mohla tak obstarat potravu hlavně pro Slianga. Hlavní hrdinka touto skutečností opět prokazuje velkou dávku odvahy a obětavosti. V závěru příběhu se Jaja dozvídá, že její bývalý milenec Sahiungo byl smrtelně postřelen policií. Zůstal jí po něm na památku pouze bílý šperk ze slonoviny. Bez finančních prostředků se tak přání vidět znovu svoji rodnou zem stává pro mladou černošskou dvojici takřka nespílitelné.

2.1.1 Vnitřní konflikt postav

V této novele Benjamin Klička představuje hned několik velmi výrazných typů postav. Avšak velká část čtenářovy pozornosti se upírá právě na hlavní hrdinku – černošskou dívku Jaju. Ta prochází složitými životními obdobími, která jsou způsobena především nelehkou dobou a smýšlením či přesvědčením tehdejších lidí. Přesto si Jaja stále zachovává své vlastní názory čistě kladného hrdiny.

Zlom v doposud klidném životě divošky Jaji nastává ve chvíli, kdy je jí oznámena plánovaná cesta do Evropy. Toto rozhodnutí za ni učinil její otec Pumango, poněvadž ten jediný měl právo rozhodovat o dalším působení potomků. Dívka nikterak nelitovala otcova odhodlání. Naopak se čtenář může přesvědčit o tom, že Jaja se velmi těšila na cestu do vyspělé civilizace a nemohla se dočkat svého odjezdu. Nemyslí na možné následky svého budoucího působení v Paříži se Jaja po zbytek dnů zcela oddávala nevinnému snění: *„Dar obraznosti, jenž dřímá v ní vypěstěn tropickým rodem, zahřímá a poskokem se hná za kouzelným domovem těch, již byli pány všeho.*

Černoch, mysle na Evropu, buduje v sobě představu zázraku, o němž darmo co určitého říci. ³¹

První předzvěst nelehkého života černošky v Evropě přišla již při cestě vlakem do Paříže. Jaja musela příkře odmítnout nemístné naléhání spolucestujícího, který se domníval, že si může u černé krásky vynutit povolnost za nabízený finanční obnos. Zřetelně vyjádřeným nesouhlasem dala Jaja najevo svoji vnitřní odvahu a neovlivnitelnost.³² Od sexuálních výpadů však později nebyla ušetřena ani ze strany svých nadřízených – rodiny plukovníka Lenotra. Nebohá dívka nerozuměla jednání bílých lidí, a proto „*přemýšlela během dne častěji o zvláštním poměru mezi Lenotrovými. Stala se aspoň na chvíli tajnou kojitelkou vášní obou manželů a zdálo se jí to hříšné. Dráždilo ji vědomí, že věděla o obou věc, která by druhého i prvního mrzela.*“³³

Autor se v tomto díle snaží využít velmi atraktivní prvek cizokrajnosti v podobě mladé černošské dívky. Jeho literární počínání tak koresponduje s dobovou avantgardou. Leč Jan Kristek v doslovu této knihy upozorňuje i na to, že právě vyzdvihovaný „*exotismus celého příběhu není jen efektní kulisou – ve dvacátých letech ostatně dosti častou – ani příležitostí k sentimentálníčení na pomezí kýče.*“³⁴ Kristek na použité exotické postavě vyzdvihuje, jak důležitá je lidská důstojnost. Podle Kristka má využití exotismu v Kličkově próze primárně sociální funkci. V dívčině příběhu spatřuje nejen jakési podobenství s tehdejší společností s velkými sociálními problémy, ale zároveň v něm vidí i jistý apel, který je na společnost kladen.³⁵ Na tu samou záležitost upozorňuje také literární historička Libuše Heczková v knize *Dějiny nové moderny*. Podle Heczkové využil Benjamin Klička postavu Jaji „*hlavně jako sociální symbol, žena má odvahu k životu, k běžnému životu.*“³⁶

Barva kůže a kulturně odlišné návyky samotné dívky působí pozoruhodným dojmem. Jak ale na exoticky vypadající děvče pohlíží tehdejší francouzská společnost? Z výše zmíněného je nám zřejmé, že ji neposuzuje z hlediska určité výjimečnosti a zajímavé odlišnosti. Nazírá na ni jako na pouhý objekt nemístných sexuálních tužeb a

³¹ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 14.

³² Tamtéž, s. 26.

³³ Tamtéž, s. 33.

³⁴ KRISTEK, Jan. Nad dílem Benjamina Kličky. In: KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 129.

³⁵ Tamtéž, s. 129.

³⁶ HECZKOVÁ, Libuše. (Ženské) tělo zdravé, invalidní, mizející a plodné. In: PAPOUŠEK, Vladimír. *Dějiny nové moderny*. Praha: Academia, 2014, s. 309.

prostředek k vykonání rozličných prací v domácnosti. Nejenže si lidé neváží Jaji jako lidského tvora zasluhujícího patřičné uznání, což nám ostatně dokazuje i tato část, kdy dívku označili jako „omezenou a vytěžila z nich konečně projev docela již fyzického odporu a opovržení. Pak teprve upadala Jaja do rozpaků a zalila se všecka temnou vlnou, protějškem ruměnce bělochů. [...] A hned chápala se kdejakého díla v dosahu rukou, aby zakryla své vzrušení a aby napravila hbitostí práce neznámý jí, ale zjištěný poklesek.“³⁷ Zároveň v ní ale ani nespátřují, a tedy i náležitě neoceňují, výlučné prvky exkluzivity. Klička tedy v tomto díle poukazuje zejména na problematiku sociálního rázu než na aspekty jisté fascinace kulturních jinakostí. Toto tvrzení nám dokládá i vyjádření literárního kritika Karla Sezimy (vlastním jménem Karel Kolář). Ten upozorňuje na to, že v Kličkově díle je onen zmiňovaný prvek exotismu zohledněn nejen jako „černošsky primitivní i rafinovaný pařížský, ale též zcela originálně pojatý.“³⁸ K tomu neobvyklému pojetí díla vysvětluje, že se nejedná o pouhý předmět „svobodnější poetické fikce a stupňované estetické iluse, nýbrž naopak jako výtěžek vážného a pozorného realistického studia a účinný korektiv víry v samozřejmý pokrok sociální.“³⁹

Jaja se po nějakém čase v Paříži seznámí s dalšími černochoy, s jedním z nich však naváže i milostný vztah. Mladý řezbář Sahiungo Jaju obdaruje svým výtvozem ze slonoviny, jež má pro něj zvláštní význam, jelikož převzetí daru „znamenalo pro Sahiunga vše, úctu k jeho práci, lásku k jeho osobě.“⁴⁰ Od této chvíle tvoří Jaja a Sahiungo pár. Pár, kterému nebylo přáno scházeti se kdykoli a kdekoli v této pohnuté době. Museli čekat na draze vykoupené chvíle, kdy mohli být jen spolu. O to více se ale na společná setkání těšili.

Symbol lásky obou milenců – náhrdelník ze slonoviny – se stane trnem v oku paní Lenotrové. Velmi totiž usiluje o to, aby získala Jajin překrásný šperk. Ale ta jí ho za žádnou cenu nechce dát, poněvadž i pro ni má šperk od milého velkou hodnotu, a to citovou. Dcera paní Lenotrové na několik dlouhých dní vážně onemocněla. Jakmile se ale malá Eva začala pomalu uzdravovat, využila paní Lenotrová lživě Jajiny slabosti. O šperk ji požádala pod záminkou oslavy Evina vzkříšení. Jaja sice podlehla, ale i tak se v ní mísily dvě protikladné síly. „[...] Jaja, zdvihnuvši z postýlky dítě, chovala je. Myslíla usilovně jen na ně, aby si nemusila uvědomiti to neurčité a strašně daleké, co

³⁷ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 62-63.

³⁸ SEZIMA, Karel. Romány mladých. *Lumír*. 1926-1927, roč. 53, č. 3, s. 149.

³⁹ Tamtéž, s. 150.

⁴⁰ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 42.

zmizelo v ničivém viru právě přeshlého okamžiku. Sto šedesát hodin bdění – snad usnula, než položila náhrdelník do ruky Lenotrové. Ale přece! Nutno přece projevit vděčnost přírodě, že zachovala nemocné dítě, a obětovat jí za to dobrý dar.“⁴¹

Panskou domácnost, ve které Jaja pracuje a pobývá už jeden rok, musí však náhle opustit. Touto skutečností je vržena do nelítostné civilizace vyspělé Paříže, v níž se musí každý jedinec postarat sám o sebe. Jaja se uchýlí do zázemí ke svému milému Sahiungovi. Velmi brzy získá i zaměstnání, v němž je brána opět jako pouhý objekt mocenské společnosti, v tomto případě především té mužské. Jaja se totiž živí tancem ve večerním kabaretu, kde zcela odkrývá svou bezprostřední nahotu. Černošská dívka, která prožila většinu svého dosavadního života v divošské společnosti, bere nastalou situaci nejprve jako naprosto přirozenou: „*Vždyť na tom nic není. K tanci je třeba těla. Když jsem byla doma, tančily jsme večer také nahé. Všem se to líbí. Vždyť přece lamy a kočky a ptáky také není nutno oblékat.*“⁴² Nicméně jistá konfrontace divošky s kulturní evropskou civilizací je záhy rovněž patrná, když si sama Jaja uvědomí, že na bezprostřední nahotě je něco znepokojivého: „*Po prvním vystoupení bylo jí dlouho bojovat. Neznámý strach v ní pracoval neúnavně, děs z člověka, pozorujícího její nahotu. Nikdy netušila, že je co podobného možné. Měla pocit zločince, jenž páše zlé činy na nerozumných, bezbranných dětech.*“⁴³ Nacházíme zde zřetelný konflikt černošské dívky, která by se zmiňovanou nahotou původně neměla žádný problém, leč na celou záležitost je nucena pohlížet prizmatem společnosti, ve které se ocitla. Právě francouzská společnost nutí Jaju posuzovat nahotu jako něco špatného. Uplatňuje se zde střet mezi Jajinou přirozeností a deformací vyvolanou civilizovanou společností.

Na pozadí Jajiných útrap můžeme rovněž sledovat postupně vzrůstající tlak neúprosné doby, v níž není přáno obzvlášť černochům jen tak přijít k výdělku. Sahiungo se marně snaží nalézt práci, aby mohl uživit sebe, Jaju a jednou i jejich společné dítě, které zatím Jaja nosí pod srdcem. Nedaří se mu však ani v prodeji vlastních výrobků ze slonoviny, neboť si je nikdo v této nelehké době neřádá. Zůstává tak plně odkázán na pomoc své dívky. To vše se v něm postupně nastřádá a nepřispěje k tomu ani fakt, že za Jajou přijíždí z rodné země bývalý nápadník Sliango, který ji chce odvézt zpátky do Afriky. Sahiungo se zmítá mezi bídou a urputností postarat se o Jaju. Vše dospěje do fáze, kdy nebohý Sahiungo bojuje sám se sebou: „*Byla to chvíle, v které se úplně*

⁴¹ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 45-46.

⁴² Tamtéž, s. 93.

⁴³ Tamtéž, s. 99.

rozhodl. Ted' právě vytrhl srdce z hrudi a stiskl je pevně v hrsti: Mlč! Už nepros a neodpovídej! Nemůžeš milovat! Nesmíš! Zůstala mu teď už jen evropská dýka tkvět v prsou bez srdce. – Té ještě nevyrvé z těla. Až později. Zdvihl se po chvíli. Sahiungo přidal do kroku; utíkal téměř, neštěstí štválo ho nemilosrdně.“⁴⁴ Odvází se k nezvratnému činu – připraví Jaju o dosud nenarozené dítě, aby mohla být znovu volná a nezůstala v okovech Evropy. Tento otřesný skutek dává tedy za vinu v první řadě nelítostné a kruté civilizaci, nicméně i on sám je zarmoucen tíživými výčitkami. „Jaja trpěla od nedávna nevolnostmi těhotných. Sahiungo vzal si to za záminku. ‚Lehni si, Jajo,‘ radil jí, ‚možná, že to je od malého.‘ Vlastní slova ho sežehla; kruh včerejších žalů znovu sevřel mu hrud'. Ne, nebylo to od malého... Jaja, dítě, život, štěstí; všechno, všechno zahubila Evropa, drtíc černocho v kleštích bídy, z nichž nelze nijak uniknouti! Jaja tiše naříkala na bolest žaludku a za chvíli ulehla. Sahiungo vyšel z domu, aby byl sám. Toulal se ulicemi, v žalu nad svým životem a jsa týrán výčitkami. Všechno, všechno vzal ubohé Jaje, všechno.“⁴⁵

Sahiungo se tedy definitivně vzdává své milované a přenechává ji mladému a zcela nezkušenému Sliangovi, který horlivě slibuje, že Jaju zachrání návratem do rodné země. To se ale nestane, jelikož Sliango kvůli své neznalosti přichází o všechny peníze, které měli připravené na cestu. Vzhledem k tomu, že Jaja už netančí v kabaretu, nemá mladý černošský pár sebemenší příjem peněz. Dívka se snaží zachránit celou situaci tím, že shání jakoukoli práci k obživě. I za těchto okolností není ušetřena jisté nadřazenosti ze strany bílých lidí. Jaja se ptá na pracovní místo chůvy a odpovědí jí je bezohledné upozornění: „*I vždyť by se vás bály, má milá! Nezapomínejte na svou barvu!*“⁴⁶ V naprosto skličujících podmínkách se Sliango odváží prodat to poslední, co mladému páru ještě zbylo. Jaja totiž u sebe schovává překrásný náhrdelník ze slonoviny, který pro ni Sahiungo vytvořil na důkaz hluboké lásky ihned poté, co jí ho nestoudně zabavila paní Lenotrová. Dívka se však vzepře Sliangovu jednání: „*Jaja mlčela, horečné oči upřeny před sebe. Sahiungův dar lásky bude tedy vyměněn za sousto chleba. Snad poprvé v Evropě svažily jí trpělivé a modré oči bohatě tvář. Sliango přecházel chodník. Ale tu Jaju uchvátil vzdor proti tomuto násilí bídy. Proč měla být zbavena právě té drobné, osudné maličkosti? Proč měla být pohřbena poslední vzpomínka na Sahiunga, když už všechno jeho je pohřbeno? Pamatuje se, že Sahiungovi*

⁴⁴ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 103.

⁴⁵ Tamtéž, s. 104.

⁴⁶ Tamtéž, s. 121.

řekla: *Toho se nevzdám, leč by mne zabili.*⁴⁷ I v tak strastiplné situaci vítězí v černošské dívce silná vůle její nezlomné povahy, poněvadž Jaja obětuje své tělo pro záchranu sebe i Slianga, než aby se nadobro vzdala posledního symbolu lásky, která ji pojila se Sahiungem. Dívka se vydává do známé ulice, kam chodí všechny ženy jen s jedním úmyslem: *„I Jaja se sem postavila, držíc ruku na blůzce, kde tiše spal zachráněný Sahiungův amulet. Od hroznu děvčat ji urval jakýs muž, hovořil cosi a spěchal s ní do tiché uličky. Lucerna s nápisem Hotel Douce Minute plála rudě nad vraty, která je pohltila.* – ⁴⁸

K neveselému závěru díla se následovně vyjádřil český prozaik A. C. Nor: *„Jen z toho módního pesimismu v koncové intonaci přemáhá mě lítost, že tato kniha je tolik smutná.* – ⁴⁹

Literární a divadelní kritik Pavel Fraenkl vytýkal Kličkovi, že postavy v tomto díle jsou nedostatečně promyšleny *„ve své vše lámající vášni, slizké smyslnosti, osvobozujícím se projevu lidskosti.*⁵⁰ Podle něj totiž spisovatel nedokázal zobrazit *„ten přechod, pomezí a plynulou, chvějně jemnou hranici mezi divočícím pudem a osvobozeným už člověkem.*⁵¹

Karel Sezima si v díle mimo jiné všimá i zajímavé skutečnosti – Klička uměl zvláštním jemnocitem od sebe rozlišit černochoy. Kupříkladu Jajina otce Pumanga znázornil jako důstojnou, leč sobeckou hlavu rodiny. Slianga vykreslil jako prvního nápadníka a posledního milence, který oplýval značnou dětinskostí. Největší Jajinu lásku – Sahiunga – zachytil jako vášnivého řezbáře ze slonoviny. Sezima dodává, že *„ostrá i nuancovaná povahokresba jest vůbec z nejsilnějších stránek románového debutu Kličkova.*⁵² Současně ze Sezimova soudu o zobrazení černochoa v Kličkově díle lze vyčíst, že je poplatné stereotypnímu nahlížení na obraz černochoa.

2.1.2 Mezní situace

Vypjaté životní situace, do kterých jsou hrdinové psychologické prózy často postaveni, vlastně velmi úzce souvisí s tématem vnitřního konfliktu postav. Právě tyto

⁴⁷ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 123.

⁴⁸ Tamtéž, s. 125.

⁴⁹ NOR A. C. *Host*. 1925-1926, roč. 5, s. 94.

⁵⁰ FRAENKL, Pavel. *Nové knihy. Rozpravy Aventina*. 1925-1926, roč. 1, č. 4, s. 51.

⁵¹ Tamtéž, s. 51.

⁵² SEZIMA, Karel. *Romány mladých. Lumír*. 1926-1927, roč. 53, č. 3, s. 151.

vyhraněné situace v životě jedince psychologické prózy jsou jakýmsi zrodem pro jeho nastávající vnitřní konflikt. I z tohoto důvodu bude tato část spíše doplňovat tu předchozí.

Jak už jsme zmínili, tak velký obrat v doposud poklidném životě černošské dívky Jaji nastává právě v okamžiku, kdy je nucena odjet z africké divočiny do evropské metropole. Hrdinka se neobává toho, co ji v cizí zemi čeká, naopak se vskutku těší na cestu do neznáma. Dívka si nepřipouští sebemenší pochybnosti o svém příštím působení ve zcela odlišné společnosti lidí. Ani v její blízkosti se nenachází bytost, která by ji třeba upozornila na možné budoucí komplikace. Jediný Sliango – Jajin nápadník – nechce, aby dívka opustila svoji rodnou zem. Strachuje se o ni ale z trochu jiného důvodu, obává se totiž, že milovanou Jaju ztratí navždy.

V Paříži se mladá černošská dívka musí vypořádat s nejednou obtížnou situací. Snaží se ale vše řešit se vztyčenou hlavou a s dobrosrdečností jí vlastní. I v nelehkých podmínkách, ve kterých se často ocitá, si zachovává neposkvřněnou mysl a usiluje o přímočaré jednání.

Benjamin Klička do svých děl hojně umísťuje i určité situace z lékařského prostředí. Tímto počínáním se tak plně projevuje jeho původní zaměstnání lékaře. Není proto náhodou, že v této novele zmínil téma porodu. Pro člověka, který se nikdy nevyskytl v přítomnosti právě rodící ženy, by samotný porod mohl být velmi stresující záležitostí. Není tomu však v případě Jaji, která dokonce sama pomáhá paní Lenotrové porodit její dceru Evu. Navzdory tomu, že porod je velmi komplikovaný proces, který vyžaduje odborný dohled lékařů, se Jaja zhostí celé situace na výtečnou: „[...] pomoc poskytla paní jen Jaja, neboť kuchařka věci nerozuměla a na jiné nebylo času. Černoška však, která častěji viděla, jak nevlastní matky rodí jí sourozence a Pumangovi děti, s klidem hodným starého chirurga ošetřila dítě i matku. Našla si ve skříni tkanici a uvázavši ji na pupečník, oddělila nůžkami dítě od matky. Pak vyňala lůžko a přiložila Lenotrové studený obklad.“⁵³

Černošská dívka Jaja v rodině plukovníka Lenotra prožije velmi náročnou situaci, jež silně naruší její dosavadní integritu. Dívka se musí vyrovnat s neurvalým chováním ze strany plukovníka Lenotra, které vyústí až v její znásilnění. Bezesporu to lze označit za jeden z nejhorších okamžiků, který nebohou dívku na její cestě evropskou metropolí potká. Opět se zde uplatňuje přesvědčení tehdejší společnosti, že pokud se

⁵³ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 34.

jedná o bytost odlišné barvy, člověk s ní zachází, jak sám uzná za vhodné. „*Přece však dala mu práci a vítězství jeho nebylo nikterak rozkošné. Rval jí však tělo, panenské tělo, a to bylo dosti pro ni i pro něho. Za večerů, v nichž nemohla usnouti, ve chvílích milostných myšlenek a tuch, představovala si, že jinak odevzdá jinému muži, co jeho jest.*“⁵⁴ Z uvedeného je patrné, že i divoška tmavé pleti sní o vyvoleném, kterému zcela odevzdá svůj dívčí svět. O tyto sny ji však neurvale připraví plukovník, který se zaručil ještě v Jajině rodné zemi otci Pumangovi, že dívka bude v naprostém bezpečí. Svému slibu ale plukovník Lenotre nedostojí. Jeho nestoudné počínání by se dalo charakterizovat jako panská mocichtivost, která bezostyšně využívá slabého postavení bezbranné dívky Jaji.

Ačkoli černoška nemá vůbec snadný život v rodině plukovníka Lenotra, v níž zastává veškeré domácí práce, zároveň se po celý den pečlivě stará o jejich malou dceru a ještě musí snášet nejedno příkoří, tak soužití s pány pod jednou střechou jí zaručuje alespoň určitou jistotu živobytí v nevyzpytatelné civilizaci Paříže. I z tohoto důvodu se Jaja ocitá v poměrně nebezpečné situaci záhy poté, co je propuštěna z rodiny plukovníka Lenotra. Dívka však neupadá do prázdné trudnomyslnosti, naopak vše řeší s odvahou a rázností. Přestěhuje se ke svému milému Sahiungovi a obstará si ihned práci. Díky tomuto neutuchajícímu nasazení je rovněž přesvědčena, že zvládne i budoucí nelehké chvíle, kdy se bude muset postarat nejen o sebe, ale i o společné dítě, jež očekává se Sahiungem.

Právě společný potomek přivede Sahiunga na rozcestí, ve kterém se bude rozhodovat nikoli jen sám za sebe, ale v podstatě učiní rozhodnutí i za nic netušící Jaju, kterou tímto uvrhne do velmi zoufalé situace. Nešťastný Sahiungo zbaví dívku dosud nenarozeného dítěte, aby nemusela zůstat i nadále v područí Evropanů a mohla se konečně vrátit do své rodné země. Jaja však tuto hrůzostrašnou situaci nebere jako určitý posun k vysvobození, ba naopak pro ni od této chvíle ztrácí život zcela svůj smysl. Jaja neshledává už v ničem potěšení, utápí se tak docela ve svém žalu: „*A proč by vstávala? Dnes tančit nemůže, ne. Neztratí zaměstnání? Zaměstnání! Co je to? Co na tom, ztratí-li zaměstnání. Ztratila určení. Něco v ní umřelo a nebylo to věru nic menšího než člověk. Malátná bolest zbyla tam, kde zemřel. Je těžké a ponuré býti úmrtním ložem vlastního dítěte a strašnější jest chovati mrtvého dál ve svém srdci.*“⁵⁵ I Sahiungo velmi trpí tím, co Jaje způsobil, nicméně vše vyčítá hlavně zlomyslné civilizaci, která mu

⁵⁴ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 32.

⁵⁵ Tamtéž, s. 105.

neumožnila se náležitě postarat o své nejbližší. Nenacházel jiné řešení, jak se z těchto útrap vymanit. Byl tedy přímo donucen tíživou skutečností zbavit Jaju jejího nejdražšího pokladu.

Černošská dívka se tak ocitá na pokraji svých psychických sil. Zbavena dítěte – jediného pevného bodu v životě, kterému byla schopna obětovat vše – strádá po boku Slianga, jenž za ní přijel z rodné země. Ve svém bývalém nápadníkovi spatřuje pouze nezkušeného mladíka, který navíc vůbec netuší, jaká jsou pravidla v městském světě. Byť mladý Sliango přijel za Jajou s úmyslem postarat se o ni, v konečném důsledku musí dívka zachraňovat nejen sebe, ale především i jeho. Skličující doba, jež nebyla nakloněna lidem odlišné barvy pleti, uvedla mladou dvojici do naprosto bezútěšné situace. Jistá smrt vyhladověním se jeví jako jediné východisko z těchto beznadějných podmínek, leč mladá dívka se naposledy pokusí zvrátit jejich zoufalou situaci: „*Jaja rozuměla, že musí jednat rychle. Oba vrávorali, útlí a hladoví jako dva němí kostlivci. Sliango už neprosil. Jaja viděla opět ubohé dítě, odkázané na péči okolí. Chvělo se nyní zimou a hladem. Na nároží hlučné ulice posadila Slianga na lavici. Zde byl Montmartre, nedaleko svítil teplý bar U černého gentlemana. „Čekej tu, Sliango, vrátím se hned, přinesu chléb.*“⁵⁶ Jaja obětuje své tělo neznámému muži, aby tímto skutkem zachránila sebe i Slianga před trýznivou smrtí. Ze zmíněného je zřejmé, že černošské děvče, které se vyskytlo ve strastiplné situaci, nachází v sobě tolik vnitřní síly, aby se vzdalo svého těla. Zároveň se ale tímto činem Jaja dostává do další mezní situace, ze které již není návratu.

2.1.3 Téma lidské identity

Autor Jaju vykreslil vnějším popisem jako statnou mladou dívku s rovným nosem, vznešeně obloukovitým čelem a černými kadeřavými vlasy. O jejím neutuchajícím dobrém naladění se vyjádřil následovně: „*Smích u ní přebývá dnem i nocí, načechrán ve všech krajích její tváře, jako běžec hotový vždycky dáti se na cestu za každým čistým pohledem.*“⁵⁷

Dále autor poukazuje na to, že dívka po nějakém čase stráveném ve vyspělé a moderní Paříži v rodině plukovníka Lenotra značně zhubla. Její zakulacené tělo se vytáhlo a z očí, které se ztrácely ve vyzábělé tváři, se vytratila jistá bezstarostnost.

⁵⁶ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 124.

⁵⁷ Tamtéž, s. 6.

Projevuje se zde skutečnost, že její fyzické vzezření je paralelní s jejím psychickým rozpoložením. Jaja se snažila vzdorovat vlivu jiné kultury.

Dívka zastává čisté morální hodnoty a ve svém životě nekoná nic s postranními úmysly, což se odráží i v jejím vzhledu. Dalo by se tedy říci, že jaká je Jaja ve svém nitru, tak taková je i na povrchu. Literární teoretička Daniela Hodrová uvádí, že „*popis zevnějšku postavy, tvořící její část, se významně podílí na celostném obrazu postavy, na jednotě „vnějšího“ i „vnitřního“ těla – tento popis, jehož součástí je oděv, koresponduje s charakterem, profesí, společenským zařazením.*“⁵⁸

Plukovník Lenotre si nemohl vybrat vstřícnější a obětavější chůvu pro své jediné dítě. Svou láskyplnou povahu k dětem prokazuje Jaja už v Africe, kde veškerý čas věnuje malým sourozencům. V tomto svém počínání pokračuje později i v rodině Lenotrově. Nejen, že plukovníkovu dceru Evu pomáhá přivést na tento svět, ale i nadále by za Evu snad dýchala. Její opravdová láska k ní vzroste ještě o to víc, když se dozví, že dcera v této společnosti „*má nárok jen na poloviční lásku svých rodičů, než mohl mítí hoch.*“⁵⁹

Jaja sama o sobě v příběhu nikde přímo nevyovídá. Svou přirozeně vlídnou povahu však dokazuje především prostřednictvím nezištných skutků, které v průběhu svého působení ve Francii postupně vykonává. Kupříkladu neustálou péčí o malou Evu prokazovala zcela zřetelně láskyplné mateřské city: „*Jaja plnila leidenskou láhev mladého mozku jiskrami hravé energie a učila Evu znáti obličej, úkony, jídla a věci. Zatím otec a matka dítěte tonuli v záplavě plesů a zábav, neboť byl právě čas maškarád. Odcházejíce po osmé hodině večer, vraceli se pozdě ráno, aby si do večera odpočali a strávili znovu veselou noc.*“⁶⁰ Z této ukázky je také patrné, že Klička dává do kontrastu samotný přístup k výchově dítěte ze strany civilizovaných Evropanů a „primitivní“ divošky. Ačkoli by se třeba mohlo zdát, že Jaja nenaváže opravdový vztah k cizímu dítěti, opak je pravdou – čtenář celkem brzy poznává, že Jaja chová daleko hlubší city k malé Evě než její vlastní matka. Další příklad Jajina dobrého charakteru se ukazuje ve chvíli, kdy půjčí své jediné peníze v podstatě neznámé ženě – jedné tanečnici v kabaretu. „*[...] „Ano, ano, kolegyně, nemohla bys mi půjčiti dvacetifrank?“ Jaja vzpomněla na zbytky Lenotrova padesátifranku. Zaváhala, ale spatříc stárnoucí obličej*

⁵⁸ HODROVÁ, Daniela. --na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století. Praha: Torst, 2001, s. 520.

⁵⁹ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 35.

⁶⁰ Tamtéž, s. 51.

družčin, jenž oplýval vráskami, řekla: ‚Mohu vám půjčit jen osmnáct franků.‘ ‚Ach, výborně! To mi stačí! A říkej mi ty, jen se neostýchej, já nedržím na uctivost.‘ Jaja odběhla do šatny a vrátila se s osmnácti franky. Nyní byla její peněženka prázdná.⁶¹ Jajino chování by se dalo označit téměř jako prostoduché, jelikož i jí samotné musí být zřejmé, že své peníze už zpátky neshledá. Navzdory tomu ale tímto jednáním prokazuje zároveň jistou velkorysost své povahy. Což potvrzuje i skutek, který Jaja učiní záhy poté, co si vydělá určité peníze v kabaretu. Zželí se jí dvou hladovějících černochů, a proto jim ochotně zaplatí vydatnou večeři v baru: ‚Jaje se pojednou nechtělo jíst. Hanbila se za dobrý pokrm, který jí předložili. Oba černí ubožáci neodolali a dívali se jí za každým soustem až do žaludku. Nemohla toho snést; vyšla za Tugiulou před záclonu a zaplatila večeři také oběma hladovým. Vzápětí byl u stolu Tugiula s novými miskami a tiše sděloval dělníkům do ucha jejich dárce. Ale Jaja začala hlučný a poutavý hovor s Akualtim, takže odvrátila pozornost přítomných od svého činu.‘⁶² Je zjevné, že Jaja neváhá obětovat cokoli ze svého skromného vlastnictví, aby tím náležitě pomohla strádajícím. To svědčí o její velké dobrosrdečnosti.

Za pozornost stojí nepochybně i postava samotného Sahiunga, který se vyznačuje vznešenou hrdostí pravého černocha. Ve velmi těžkých chvílích svého života se sice propadá do smutného zoufalství, nicméně i v těchto okamžicích se snaží vzdorovat neúprosnému osudu. Ve společenství ostatních černochů, kteří tráví volný večer v baru, získává Sahiungo zvláštní kuráž: ‚A Sahiungo vzrušen a štván svým neštěstím povstal, aby mluvil dále. Jeho temné, štíhlé ruce se svinuly v pěsti a vznášely se jako cepy nad shromážděním.‘⁶³ Sahiungo už nechce být pouhou onucí bohatých lidí bílé pleti, a proto vyzývá zbylé černochy ke vzpouře: ‚‚Mužové afričtí,‘ volal zplna hrdla, ‚co učiníte? Jak chcete dále žít? Jsme tady ztraceni jako hlas kolibří v pralese. Nikdo nás neslyší, nikomu na srdci neležíme. Město dáví jednoho po druhém, až zanikneme beze stopy. Vzmuzte se, nebudte jako staré ženy! Ozvěte se!‘ [...] ‚Co máte činit? Vyjděme do ulic, buřme se, bijme!‘⁶⁴ Sahiungovo hlasité nabádání černošského obyvatelstva k převratnému aktu má značný vliv na celkovou náladu v baru. Černoši se postupně dostávají do revoltující nálady a pudové chování v nich akceleruje dalším horlivým projevem rozčileného Sahiunga: ‚‚Co ztrácíte? Vyhlídku na smrt hladem a

⁶¹ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 96.

⁶² Tamtéž s. 102.

⁶³ Tamtéž, s. 109.

⁶⁴ Tamtéž, s. 109.

otročtvi. Mužové, zdvihněme se, pojďme zemřít za život jako muži!“⁶⁵ Sahiungo svým podněcujícím proslovem strhne zbytek osazenstva. Černoši jsou notně posilněni sebevědomým vystupováním svého druha.

Nutno dodat, že Jaja svého milého v roli vůdce téměř nepoznává. Nezamlouvá se jí, že Sahiungův „zrak planul těžkou vášní jak tropické slunce. Hlas jeho zaléтал do hněvých výšek a zase burácel temně a dunivě jako hrom v zemi. Celá jeho bytost byla proniklá zoufalým úsilím, aby našla cestu z bezradnosti.“⁶⁶ Jaja velmi dobře chápe, co Sahiunga sužuje a ničí, avšak není si vůbec jistá, zda k odstranění těchto problémů vede právě cesta naprosté vzpoury a nepokojného burcování v ulicích. Nicméně i ona se postupně podvolí jeho silným slovům a vzhlíží k němu jako k mužnému idolu, kterého má navíc ještě velice ráda.

I přes všechny nesnáze, které jsou nuceni černoši v Paříži snášet, se Sahiungo nehodlá vzdát. Podobně jako Jaja, tak i on bojuje o přežití v evropské metropoli do poslední možné šance, ovšem každý z nich podle vlastních prostředků a možností. Nastalé situace vypovídají o obou aktérech to, že je důležité neztrácet lidskou důstojnost v žádné situaci. Tento názor nám znovu navazuje na již výše zmíněného Jana Kristka, který vyzdvihoval v tomto příběhu zvláště nezlomnou vůli divošky Jaji zachovat si právoplatnou důstojnost. S tím souhlasí i tvrzení Aleny Hájkové, která uvedla v časopise *Host do domu*, že černošská dívka Jaja je schopná si udržet lidskou důstojnost i v naprosto tristních situacích díky čistotě svého srdce.⁶⁷

Za povšimnutí stojí i samotný titul Kličkova díla. Mohli bychom si klást otázku, proč autor použil právě spojení *Divoška Jaja*. Primárně název díla napovídá, že dívka prožije svůj život spíše v divoké Africe než v kulturní Evropě. Čtenář se však záhy přesvědčí, že tomu tak vůbec není. Co tedy vedlo spisovatele k tomu, aby hlavní hrdinku románové novely – dívku Jaju – označil jako divošku, ačkoli větší část příběhu prožije ve vyspělé civilizaci? Lze usuzovat, že tímto pojmenováním chtěl spisovatel poukázat na určitou degradaci zmiňované černošky. Dalo by se tedy říci, že už samotný název díla je jakási předzvěst celého příběhu. Ačkoli se Jaja snaží obstát se svými čistými skutky na evropské půdě a ve společnosti odlišných lidí, stále je na ni nahlíženo jako na divošku nepatřící do civilizovaného prostředí. Tento fakt nemůže samotná dívka nikterak změnit. Benjamin Klička tímto názvem vlastně i provokuje, neboť vede určitou

⁶⁵ KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 109.

⁶⁶ Tamtéž, s. 108.

⁶⁷ HÁJKOVÁ, Alena. Příběh promarněné lidskosti. *Host do domu*. 1956, roč. 3, č. 8, s. 376.

diskusi nad stereotypní představou divocha jako nekulturního člověka bez morálních zásad. Polemizuje tak s předsudky vůči lidem jiné kultury.

Autorovi se podařilo poukázat na neetické jednání bílé rasy, které vyniklo ještě více na pozadí čistých skutků černošky Jaji. Alena Hájková k tomu dodává, že Jajino „*srdce [...] zasadil autor do černé hrudi právě proto, aby vynikl protiklad ryzí noblesy černého primitiva vůči divošství bílých otroků civilizace.*“⁶⁸

Podle českého prozaika A. C. Nora připomíná Jajin příběh spíše „*analogicky dojem vesničanky v Praze.*“⁶⁹ Nabízí se tak výrazný kontrast nezkušené dívky z vesnice, která přichází do zcela odlišného prostředí velkoměsta.

2.2 Bobrové (1930)

Román s nezvyklým námětem siamských dvojčat vydalo v roce 1930 nakladatelství Bohumila Jandy – Sfinx. Ve stejném nakladatelství, avšak rozšířena o doplněné vydání, vyšla kniha ještě podruhé v roce 1946. V následujícím shrnutí příběhu vycházíme primárně z bakalářské práce.⁷⁰

Benjamin Klička uvádí v této knize netradiční příběh rodiny, do které se narodí srostlá dvojčata Petr a Pavel. Otec Roch Bobr spatřuje v tomto zvláštním spojení příležitost ke zviditelnění a z toho i plynoucí finanční zisk. Proti němu však stojí matka dvojčat Alžběta, jež vehementně brání tomu, aby se ze synů stala sensace. Zoufale odolává naléhání manžela, který usiluje pouze o to, aby se z dětí uskutečnila placená atrakce pro ostatní lidi, a brání své syny téměř vlastním tělem. Nicméně Alžběta kvůli neutuchajícímu strachu o své děti brzy umírá. Od této chvíle už nic nebrání otci Rochovi a porodní bábě Rajvaldové, která rovněž stojí o slávu obou bratrů, aby se vydali se srostlými dvojčaty do prostředí bohatého cirkusu.

Již od útlého dětství ostře kontrastuje značně rozdílná povaha obou chlapců. Petr se projevuje neurvale chtivým, sobeckým a dosti povrchním chováním. Jeho přesným opakem je dvojče Pavel, jenž vyrůstá jako nesmělý snílek, který touží jen po klidu a možnosti vlastního jednání. Už od raného věku ale za oba rozhoduje výrazně

⁶⁸ HÁJKOVÁ, Alena. Příběh promarněné lidskosti. *Host do domu*. 1956, roč. 3, č. 8, s. 376.

⁶⁹ NOR A. C. *Host*. 1925-1926, roč. 5, s. 94.

⁷⁰ FELGROVÁ, Aneta. *Benjamin Klička – život a dílo*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Nella Mlsová, s. 39-40.

dominantní Petr. Pavel nezmůže nic, musí se ve všem přizpůsobit svému sobeckému bratrovi. Nicméně určitý rozkol mezi bratry nastává ve chvíli, kdy se Petr nekontrolovatelně zamiluje do vypočítavé krasojedkyně Evelyny a Pavel je nucen tomu všemu nejen přihlížet, ale ještě i asistovat. Evelyny však lstivě zradí svého milence Petra a za nemalý finanční obnos dobrovolně opouští cirkus. Pro Petra to je nebývalá rána, stává se z něho agresivní opilec a z pouhého rozmaru donutí k sňatku křehkou Azyadé. Vyhrožuje, že nestane-li se tak, nebude už nadále pokračovat ve vystupování v cirkuse. Pavel, jenž sám tajně miluje něžnou Azyadé, to vnímá jako obrovskou ránu. Nevidí tak již žádný smysl ve svém životě, zvláště po otcově odmítnutí lékařského zákroku, který by oba hochy oddělil od sebe a umožnil konečně Pavlovi volně žít. Odhodlá se proto velmi rychle ukončit své trápení a jednoho rána rozhodně odřízne břitvou Petrovo tělo od svého. Pavel jakožto ten lepší z obou bratrů vede řez těsně u svého těla, umírá tak ve prospěch svého sobeckého bratra Petra, jenž po této události zůstává naživu.

2.2.1 Vnitřní konflikt postav

Benjamin Klička v tomto nevšedním příběhu seznamuje čtenáře s podivuhodnou dvojicí bratrů – srostlých dvojčat Petra a Pavla. Již na základě jejich fyzického vzezření lze predikovat, že mezi sourozenci se budou odehrávat mnohačetné střety. Největší neshody mezi oběma bratry však pramení především z jejich naprosto rozdílných povahových rysů. Jak už jsme uvedli výše, tak Pavel zde zastává roli toho mírného a obětavého, jenž ve všem ustupuje svému panovačnému bratru Petrovi. Právě rozdílná povaha a neústupnost Petrova se stává zrodem pro vnitřní konflikty nebohého Pavla.

První niterný rozpor pociťuje Pavel již jako malé dítě v cirkusu pana Valeria Schottenkrauta. Vystupování a nápadné předvádění se před lidmi se dosti přičí jeho plaché povaze, nicméně nedává to svému okolí ještě tak ostentativně najevo. Nastává zde však už zřetelný nesoulad mezi tím, co Pavel prožívá ve svém nitru a jak se tomu přizpůsobuje navenek. „*Snaha byla korunována naprostým úspěchem jen u Petra, co Pavel, věrný své hloubavé skepsi, poznával věc, jež mu nebyla po chuti, a proto ji konal jen z dobromyslnosti.*“⁷¹

⁷¹ KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 93.

I Pavlův vztah k Petrovi prochází určitou proměnou, jež je první známkou budoucích roztržek mezi oběma bratry. Nicméně nutno podotknout, že Pavel vnímá dominantního Petra stále jako sourozence, ke kterému cítí láskyplnou náklonnost. „*Za takového rozvrstvení sil cítil Pavel bratra ovšem jako násilníka, z jehož rukou je mu přijímati křivdy a příkoří. Nicméně mu zachoval svou bratrskou lásku, učiniv ho před svým duchem zářivým příkladem, jemuž se obdivujeme, i když ho nemůžeme následovat ani pochopit.*“⁷² Z ukázky nám vyplývá, že Pavel nesouhlasí s neurvalým chováním bratra. Pro jeho klidnou povahu je tato věc zcela cizí, které ani sám nerozumí. Na druhou stranu ale stále vnímá silné sourozenecké pouto, které mezi nimi panuje, a k Petrovi tak dosud nepociťuje zlobu.

V období dospívání se v Petrovi začnou probouzet mužské touhy. Vášnivě se zamiluje do prospěchářské krasojezdkyně Evelyny. Společnému setkání s Evelynou je schopen obětovat naprosto vše ve svém životě, kupříkladu i za cenu nepříjemných sporů s bratrem. Pavel však nemá pochopení pro Petrovo jednání, jež je poháněno pouhým živelným pudem. Nespátřuje ve smyslném opojení ženou patřičný význam. Vůči silnějším bratrovi se tak začíná vymezovat: „*Pavel již dávno uvykl Petrově diktatuře, ale nepřijímal ji už z rukou svého hloupějšího bratra tak tiše a mírně jako za dětinských let. Od doby, kdy se mu zjevením abecedy otevřela široká brána nových radostí, byl méně povolný a zdráhal se ustoupiti. Dar čtení ho učinil náročným.*“⁷³ Hloubku a smysl života nalézá Pavel spíše v literárním světě. V dobrodružných příbězích může alespoň na chvíli zapomenout na to, že je připoután jako vězeň k tak rozdílnému člověku, jakým je jeho vlastní bratr Petr. V této době se patrně nejvíce projevuje odlišná povaha obou chlapců, kteří jsou vinou osudu spolu fyzicky spjati. Dochází tak k prvním vážným potyčkám mezi touto nesourodou dvojicí.

Ač velmi nerad, Pavel tedy trpně snáší četné návštěvy u náruživé krasojezdkyně Evelyny. Podvolí se totiž naléhavým domluvám paní Schottenkrautové, jež se spolu se svým mužem strachuje pouze o další působení srostlých dvojčat ve svém cirkusu, a ustoupí tak Petrovu sexuálnímu chtíči. Přece však bratrovo počínání sleduje zádumčivý Pavel s vnitřním odporem: „*Tyto noci byly Pavlovi pramenem utrpení. Žádné z nich ani oka nezavřel, věčně komandován nebo tísněn do nemožných poloh, žádoživě očekával příchodu jitra.*“⁷⁴

⁷² KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 97.

⁷³ Tamtéž, s. 102.

⁷⁴ Tamtéž, s. 127.

Poté, co Evelynu opustí cirkus pana Schottenkrauta, odmítá zhrzený Petr i nadále vystupovat v představení. Ředitel cirkusu však Bobrům pohrozí, že je tedy bude muset propustit. Panovačný Petr si alespoň vynutí sňatek s půvabnou Azyadé, neteří pana Schottenkrauta. Pro nešťastného Pavla by případné ukončení spolupráce s cirkusem znamenalo konečně vysvobození ze spárů groteskních vystoupení. Snaží se tak svého bratra přesvědčit k odchodu: „*Petře! Vzpamatuj se! Nenič Azyadu! Slyšel jsi otce, že máme peníze. Za půl roku vyprší naše smlouva – i můžeme odejít někam do samoty a dožít v klidu, bez lidí!*“⁷⁵ Zoufalství Pavla je zjevné, proto ho poprvé slyšíme také pojmenovat jeho vnitřní smýšlení. Už nevydrží ten tísnivý tlak v sobě samém, musí to ze sebe dostat na povrch. O to větší zklamání přichází k němu vzápětí z Petrovy strany, který ho umlčí velmi razantní odpovědí: „*Zbláznil ses?*“ *postrašil se Petr. „Co tě napadlo?! Já trnul hrůzou, že nás Schottenkraut vyhodí – a ty začneš mluvit o samotě! Co bys dělal?! Vždyť bychom se nudou ukousali!*“⁷⁶ Pavel je nucen odsunout své přání po nezávislosti na cirkusu do pozadí, znovu tak upřednostní zájem Petra nad zájem svůj. Ve svém nitru si tedy připouští, že „*pochoval opět sen o svobodě, který ho přepadl vždy po hovorech o smlouvě [...]*“⁷⁷

Příkázané manželství bezohledného Petra a křehké Azyadé podle očekávání není nikterak šťastné. Petr své přehnaně sobecké chování neumí dostatečně ovládat a nebohá Azyadé tak trpí v tomto nerovném svazku. I za těchto nelehkých okolností nachází však dívka spřízněnou duši v podobě Petrova bratra. Pavel se pokusí Azyadé uklidnit, že její život přece nekončí sňatkem s neurvalým a požívačným Petrem. Azyadé ale zastává jiný názor: „*Jak nelitovat života, když právě začal – a tak krásně! Co ty víš, Pavle, o tom všem, když jsi se už jako nevolník narodil!*“⁷⁸ Tímto Azyadé poprvé otevřeně vysloví to, co Pavla už sužuje delší dobu – každodenní otroctví spočívající v jednolitém bratrství. Její slova utkví Pavlovi nadobro v paměti, s jejich významem se totiž naprosto ztotožňuje. Pavel náležitě oceňuje dívčinu vnímavost, protože Azyadé „*byla první, jež se vžila do jeho formy! Jak to řekla dobře! Jak to přesně vyjádřila, aby porozuměl, že mu porozuměla!*“⁷⁹ Pavlovy city ke krásné Azyadé byly už dříve čtenáři patrné, avšak od této chvíle je tato záležitost zcela zřejmá.

⁷⁵ KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 150.

⁷⁶ Tamtéž, s. 150.

⁷⁷ Tamtéž, s. 151.

⁷⁸ Tamtéž, s. 158.

⁷⁹ Tamtéž, s. 161.

Vnitřní rozpory Pavla nejsou dlouhodobě udržitelné, je tedy otázkou času, kdy se na nebohém Pavlovi výrazně projeví. To, že značně touží po odchodu z cirkusu a ještě ke všemu musí skrývat své sympatie k bratrově manželce, se negativně odráží v jeho projevech chování. Bývá často podrážděný kvůli malichernostem, které ho dříve neznepokojovaly, a s opakovanými výkyvy nálad neumí adekvátně nakládat. Jednoho dne si toho povšimne i Pavlovo dvojče: „*Zdá se, že těžce neseš mé štěstí, ‘ poznamenal tiše jako mimochodem. V tu chvíli Pavel pocítil zlom ve své hrudi. Zbledl a nehnutě naslouchal rachotu sesouvající se klenby bratrství, jež do nedávna střežla bezpečí obou. Jako hrob ležela teď na jeho srdci.*“⁸⁰

Pavel si uvědomí, že od této bratrem pronesené věty už bude všechno jinak. Nezvládá zakrýt své vnitřní rozladění ani během jejich společného vystoupení. Pavel si je vědom faktu, že mezi ně vstoupila taková osoba, kvůli které už nechce dělat další ústupky před svým bratrem, ačkoli rozumí tomu, že mu ani nepřísluší činit si byť sebemenší nároky na Petrovu Azyadé. V průběhu představení zaměštnává Pavlovu mysl jeho vnitřní přemítání, ve kterém se vyrovnává s nastalou situací: „*Nikdo v hledišti nevidí závratné propasti, v níž popatřil před chvílí ušaslý Pavel, zdrcený poznáním, že ho přitahuje, rozkládajíc se mezi ním a bratrem. Ani sutiny bratrství, jež hořekují na dně, nezavolají a nezvěstují lidu, že co bůh spojil, žena rozdvojuje. Líc těla zastírá zlomený rub rodu; skrývá spor duchů, z nichž jeden ani neví, že jejich pospolitost je navždy rozloučena.*“⁸¹ Pro samotného Pavla je tento vnitřní konflikt velmi složitý. Mohlo by se zdát, že k nadřazenému bratru cítí opovržení či počínající zášť, ale není tomu tak. Z uvedené ukázky je zjevné, že přese vše, co si s bratrem řekli nebo učinili, považoval stále jejich bratrství za velmi pevné, které se nedá ve své podstatě ničím narušit. Na rozdíl od Petra, jenž bývá zahleděn do sebe, a proto ani není schopen si jakéhokoli obratu povšimnout, si Pavel uvědomuje silnou proměnu jejich vzájemného vztahu. Dalo by se tak říci, že pomyslný konec bratrství umocňuje v Pavlovi ještě větší touhu po vzdálené svobodě.

Tragický čin, ke kterému je beznadějný Pavel Bobr nakonec dohnán, na sebe nenechá dlouho čekat. Po zjištění, že otec za žádných okolností nepřipustí případnou operaci siamských dvojčat, která by zajišťovala jejich konečné oddělení, a tedy zaslouženou volnost, upadá Pavel do hlubokého splínu. Jeho zoufalství však zesílí ještě více, když se bratr Petr násilně zmocní nebohé Azyadé a učiní ji tak konečně „*svou*

⁸⁰ KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 163.

⁸¹ Tamtéž, s. 167.

skutečnou ženou.“⁸² Pavel se po tomto nehorázném aktu propadá až na samé dno své osobnosti. K bratrovi ho pojí už jen nepřemožitelný odpor, který nikdy dříve tak jasně nepociťoval. Rozhodne se skončit jejich společné přežívání, ze kterého profituje pouze Petr. Naposledy tak v životě prokazuje nesobeckou vůli, když řeznou ránu vede těsně u svého těla, aby tím zachránil život Petřův. „*Všichni věděli, že Pavel musí zemřít – a to v několika vteřinách, co Petrovi, který již vypil šálek polévky, předpověděl Rettich dlouhý život; Pavel byl při operaci příliš k sobě skoupý.*“⁸³

Literární kritik Arne Novák se výstižně domnívá, že vnitřní konflikt netypických dvojčat „*vzplane, vystupňuje se v rozryvnou tragiku a krvavě se rozluští ve sféře erotické, v těsné blízkosti těl obou cirkusových princezen Evelyny a Azyadé, k nimž výbojný plenitel Petr volky nevolky svého pokrevného přírostlíka strhuje, ač se Pavel zalyká nejprve vzteklým hnusem, po druhé bezmocně rytířskou žárlivostí.*“⁸⁴

2.2.2 Mezní situace

Atypická dvojice srostlých bratrů by zřejmě žila celkem poklidným životem spolu s rodiči v malém domku mezi chlévem a stájí na panském dvoře, kdyby jejich milovaná matka Alžběta náhle nezemřela. Ta pro svá dvojčata chtěla zařídit naprosto běžný život, jakkoli jsou fyzicky deformována. Odmítala děti ukazovat celému světu jako podivnou senzaci, která se jen tak nenajde. Alžbětin postoj ostře kontrastoval s názorem jejího manžela. Roch Bobr totiž viděl už od samého počátku ve dvojčatech velký potenciál, jak se zviditelnit před celým světem, leč narážel na neústupnost své ženy Alžběty. Po její strastiplné smrti se tak Rochovi naskytla příležitost zúročit neobvyklou podobu dvojčat. Sám Roch Bobr k Alžbětinu odchodu zaujímá chladný postoj: „*Aniž uvažoval o dosahu svého přesvědčení, věděl, že smrt Alžbětina byla nutností. Nepočítal s ní sice, ale kdyby nebyla přišla, bylo vše, co vybudoval za nemoci chlapců pro jejich budoucnost, odsouzeno k zániku.*“⁸⁵

Velký zlom v životech Bobrů nastává ve chvíli, kdy jejich otec podepisuje lukrativní smlouvu s majitelem cirkusu Valeriem Schottenkrautem. Prostý život bratrů se zcela zásadním způsobem mění. Sourozenecká dvojice se musí přizpůsobit chodu

⁸² KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 194.

⁸³ Tamtéž, s. 203-204.

⁸⁴ NOVÁK, Arne. *Lidové noviny*. 1930, roč. 38, č. 311, s. 9.

⁸⁵ KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 87.

celého cirkusu a naučit se své vystupování, kterým uchvátí natěšené publikum. Právě nové prostředí prokáže, jak moc se liší povaha obou chlapců. Petr si na neobvyklé místo zvyká okamžitě, nachází zalíbení v exhibici a nekončící zábavě. Pavel má ale s přijutím nového okolí potíže, které ještě více zesílí v budoucnosti.

Z Pavlova smýšlení o podobě vystupování lze vyčíst, že se do mezních situací dostává při každém cirkusovém představení. Pro něj jsou tyto podmínky absolutně nepřírodní a neodpovídají jeho záumčivé povaze. Předvádění se před lidmi představuje pro něj nekonečné utrpení, které snáší jen kvůli ziskuchtivému okolí. Pokud by záleželo pouze na jeho rozhodnutí, dávno by byl někde stranou od všetečných pohledů. Na utváření dalšího Pavlova působení má tedy značný vliv prospěchářsky smýšlející otec, vypočítavý ředitel cirkusu a egoisticky jednající bratr Petr. Samotný Pavel se nemůže vzepřít neoblomnému režimu. Jak už jsme uváděli v předchozí části, Pavlovo prosebné přemlouvání k opuštění cirkusu, popřípadě svolení k lékařské operaci, jež by nadobro vyřešila bratrský srůst, neobměkčilo otce ani Petra.

Asistování u cizích milostných schůzek by nebylo příjemné zřejmě nikomu. Obzvlášť Pavel, který se nemůže vymanit z bratrova sejetí, nechce ani trochu přihlížet vášnivým choutkám Petra. Nicméně je donucen bratrovo počínání nejen sledovat, ale vzhledem k jejich fyzické stavbě těla i bratrovi patřičně vyhovět v jeho zámezech. Vyskytuje se tu tak skutečnost, při níž požívačný Petr nachází v ženském potěšení náležité zalíbení, zatímco mírný Pavel zažívá pocity odporu a znechucení. I tyto vypjaté situace snáší Petrovo dvojče jen s velkým sebezapřením.

Silně vyhrocená situace nastává u Bobrů ve chvíli, kdy se nabízí možnost případné operace, jež by zaručila naprosté oddělení obou bratrů od sebe. Každý chlapec by získal nepoznanou svobodu, ale zároveň by ztratil i určitou exkluzivnost, která se projevuje právě společným vzhledem. Tato situace je velmi zásadní pro oba bratry. Sobecký Petr by případným oddělením od Pavla ztratil veškerý smysl svého života, stal by se z něho jen nudný občan země, který by navíc nevydělával velké peníze pouze tím, že se postaví před nadšené publikum. A to v žádném případě nechce dopustit. Naopak Pavel by pravý smysl života poznal právě v okamžiku, kdy by se zbavil věčného otroctví. Vyskytuje se tak zde paradoxní skutečnost, kdy jeden z bratrů spatřuje význam své existence pouze ve společném setrvání a druhý v tom naopak nachází svou zkázu. Ačkoli jsou bratři spojeni v jedno tělo, o budoucím životě smýšlí každý zcela jinak. I za těchto okolností však vítězí ziskuchtivost otce, která je navíc ještě podporována ze strany bezohledného Petra.

K dovršení Pavlova dočista zoufalého stavu přispěje i událost, která se odehraje jedné noci. Petr se rozhodne učinit Azyadé konečně svou skutečnou ženou, na což má jakožto její manžel podle všeho svaté právo. Pro Pavla je to však násilný akt vykonaný na bezbranné dívce. Ztrácí veškerou víru v lepší život, ocitá se v úplné beznaděži. Pavlův vnitřní svět se nachází v bezútěšné nicotě. Ten čas, který Pavla dělí od radikálního činu, jenž zamýšlí uskutečnit, je vyplněn přemítáním o tom, co se právě odehrálo a jaké stopy to v Pavlovi zanechalo: „*Rána, již mu bratr vzetím Azyady zasadil, nemohla bolet: jako by byl zlomil jeho páteř, učinil ho Petr prostě němým svědkem svatokrádeže, o níž se sám Pavel dosud arci domníval, že není po jeho boku možná. Ale zloby ani lítosti nepocítil; věděl jen, že nastaly nové poměry, nové období, jakýsi nový stav, jenž musil najíti výrazu mnohem silnějšího než může býti bolest nebo pláč.*“⁸⁶

Do mezní situace se dostávají oba chlapci Bobrové záhy poté, co Pavel vyřeší svůj vnitřní konflikt radikálním činem. Jak už jsme uvedli výše, Pavel oddělí své tělo od bratrova řeznou ranou. „*Bratr vzkřikl a vysílá k ráně obě ruce. Pavel se potácí k posteli. Komorník vletěl do ložnice hned po prvním drsném skřeku. Jako náměsíčný patří na oba bratry, jichž cesta se tak nečekaně rozdvojila. Chápe se telefonu. Petr tiskne ránu. Pavel, v loži natažený, bez hnutí dýše, podobaje se lekajícimu pstruhu.*“⁸⁷ Tato situace je vyostřená i kvůli tomu, že se z počátku vůbec netuší, který z bratrů přežije tuto tragickou událost. Oba dva se tak ocitají na pokraji života a smrti. Nicméně Pavel, jenž prokazuje dobrou vůli i v takto těžké chvíli, přesně ví, kudy má řez vést, aby svému bratru daroval život. Lze tedy říci, že do vyhraněné situace postavili Pavla především ti, kteří v první řadě mysleli pouze na své vlastní obohacení. Pavel tak v nadcházející smrti spatřoval jediné možné vysvobození z bezvýhodného stavu.

Dále bychom chtěli upozornit v rámci tématu mezní situace na motiv porodu, jenž je pro Kličku jakožto spisovatele – lékaře určující. Ten se vyskytuje na začátku díla, kdy Alžběta Rochová za velkých obtíží přivádí na svět srostlá dvojčata. Autor zde velmi explicitně popisuje samotný průběh nelehkého porodu: „*Sotva zavřel Bobr za sebou dveře, spatřil Alžbětu obnaženou na lůžku. V jejím klíně, jenž se otvíral jak zrající ořech, panoval právě překotný zmatek převratu, který jako zákon příroda položila na práh samého života. Chvilé zrodu stoupala v lopotném krescendu, bičujíc zbylé síly*

⁸⁶ KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 199.

⁸⁷ Tamtéž, s. 203.

k nejvyšším výkonům a poslušné tělo v pravidelných mezidobích usplavňovalo cestu novému poutníku, pobízejíc ho trpělivými konvulsemi. ⁸⁸

Benjamin Klička se v tematizaci porodu zaměřuje především na samotný motiv ženy. Ačkoli je spisovatel povoláním lékař, tak při líčení porodů v jeho dílech zastupuje důležitou funkci doktora právě porodní bába. Vzhledem k dobově běžným praktikám nepůsobí pouhá přítomnost ženy u porodu nepatřičně. Jejich roli samotný autor nikterak neumenšuje, ba naopak přikládá porodním asistentkám náležitý význam: „[...] *Rajvaldová vždy v poslední chvíli zve muže rodiček k svému dílu, ne ovšem, aby pohnula jich otrlostí, nýbrž aby se pochlubila vlastní zručností.*” ⁸⁹

Literární kritik Karel Sezima poukazuje i na to, co v průběhu četby jen dokresluje zoufalou situaci nebohého Pavla, tedy jakýsi smutek plynoucí z nastrojené cirkusové atmosféry. Sezima se domnívá, že Benjamin Klička zhotovil obraz „*třpytné bídy varietních artistů a jejich prostředí, dávno připraveného o kouzelnou cirkusovou romantiku* [...]”. ⁹⁰

2.2.3 Téma lidské identity

Benjamin Klička v tomto díle pojednává o velmi zvláštních postavách – dvou srostlých bratřech. Ačkoli jsou Petr a Pavel spojeni tělem v jeden pevný celek, tak každý z nich má zcela svébytnou identitu. Dvojčata se musí vždy na všem nejprve domluvit, jelikož fungují jako součást jednoho celku. Nepřichází proto v úvahu, že by si jeden z nich usmyslel, že někam nepůjde nebo že v něčem nevyhoví druhému. V jejich propojeném světě se vše odvíjí od společných dohod a kompromisů. Tuto skutečnost si bratři náležitě uvědomí již v dětství: „*Petrova levice a pravice Pavlova jsou určeny jen k podružným výkonům, neboť si musí navzájem vyhovovat. Jsou-li obě neústupné, stávají se rázem zcela bezcennými. Zákon násilí tu neplatí. [...] I kdyby o zlomek vteřiny předstihl pohyb Pavlův týž pohyb ruky Petrovy, neměl by z toho prospěchu, neboť násilím jednoho trpí oba stejně. Jejich spoj je regulátor každého sporu, nestranný soudce zápasů a obratný krotitel vášní. [...] Oba vědí snad od narození o neutralitě oné oblasti a pečlivě ji šetří, aniž je kdo přinutil.*” ⁹¹

⁸⁸ KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 26.

⁸⁹ Tamtéž, s. 26.

⁹⁰ SEZIMA, Karel. Z nové tvorby románové. *Lumír*, 1930-1931, roč. 57, č. 1, s. 41.

⁹¹ KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 69-70.

Jelikož se chlapci narodili do jednoho těla, dalo by se předpokládat, že jejich temperament bude alespoň obdobný, když ne přímo stejný. Naprosto odlišné povahové rysy se ale v dvojčatech projevují již v útlém dětství. Bratři působí vedle sebe skoro jako den a noc. Celkem brzy se také prokáže, kdo z chlapců je ve své povaze více podoben matce a kdo otcovi. „*Mnohem více však dosáhl i bez křiku Pavel. Měl nesporně matku na své straně a obracel se k ní vždycky o rozhodnutí. Jeho podniky a přání byly totiž konservativnější a rozšafnější než bratrovy. Proto zas otec stranil Petrovi, ba dráždil a pobízel ho k taškařinám, které nebyly Pavlovi vhod.*“⁹² Z uvedeného je zjevné, že mírný a shovívavý Pavel zdědil ty lepší vlastnosti po matce, zatímco prchlivost a neposednost Petrovu zapříčinila otcova povaha.

Výrazná odlišnost obou bratrů se postupem věku ještě více profiluje. Samotní sourozenci zmiňovanou rozdílnost vnímají velmi citelně: „*Kdyby neměl Pavel zde, po své pravici, věčně se řehtajícího Petra – kde by už byl! Co by vše konal! Jak bohatě by naplnil svůj život! Družný Petr ovšem nemohl bratra pochopiti. Zejména Pavlova věčná nespokojenost a těžkomyslnost ho naplňovala údivem.*“⁹³ Pavel začíná chápat bratrský spoj jako věžeňskou celu, jež mu nedovoluje být sám sebou. To, že se nemůže nikdy rozhodnout sám za sebe, ale musí neustále brát ohledy na svého sobeckého bratra, ho velmi omezuje ve formování vlastní osobnosti a případném rozletu. Dalo by se usuzovat, že podobné pocity zažívá i Petr. Není tomu tak, protože on jakožto ten silnější a rozhodnější z nesourodé dvojice se svému bratrovi v ničem nepřizpůsobuje. Vlastně si notně užívá slávu a hojnost, která se skrývá za jejich srůstem.

Z již zmíněného je zřejmé, že se otec v průběhu života častěji přiklání na stranu samolibého Petra. Celkem problematický postoj však zaujímá k odlišnému Pavlovi. Nerozumí jeho záhadnému výrazu ve tváři, neumí proniknout za neprostupnou hradbu chlapcových melancholických myšlenek. I proto se prohlubuje mezi otcem a synem ještě větší propast nepochopení: „*Ale v té chvíli se tvář Pavlova prodloužila, svíčky očí zhasly a hochova duše, utíkajíc před otcem, skryla se lstivě: ‚Nemyslím na nic...‘ ‚Jsi celá máma!‘ divil se mu otec do tváře a otevřev tak znovu Pavlovy oči, dodal s výčitkou: ‚Byla také samé tajemství a samá vzpoura.‘ Hoch usoudiv, že se matka protivila otcí, jemuž byl Petr mnohem bližší, zamiloval si naráz přelud matčin [...].*“⁹⁴

⁹² KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 71.

⁹³ Tamtéž, s. 103.

⁹⁴ Tamtéž, s. 105.

Nutno podotknout, že otec ještě jednou velmi zřetelně spatří v synovi svou nebožku ženu. Výrazná podoba Pavla s mrtvou Alžbětou nenechá starého Rocha vůbec v klidném stavu. Vnímá to jako výstražné znamení ze záhrobí. Jako kdyby sama Alžběta prostřednictvím syna Pavla varovala starého Bobra před jeho nebetyčnou chamtivostí. „*To řka, starý Bobr vytřeštil oči doposud pokorně na syna upřeně; spatřil opět Alžbětinu duši v jeho tváři. Vyčítavou, poraněnou, nesmiřitelnou. Vzkřikl zděšením a propadal se, smrtelně bledý, v prázdno bezvědomí.*“⁹⁵

Při jednání o možné operaci siamských dvojčat tu Benjamin Klička naznačil velmi podstatnou problematiku týkající se lidské autonomie. V průběhu otevřeného sporu, zda se operace uskuteční, či nikoli, tak vyvstávají naléhavé otázky. Kupříkladu – kdo má právo rozhodovat o společném těle srostlých bratrů? Jejich otec, majitel cirkusu nebo si snad celou záležitost mají bratři vyřešit sami za sebe? Jenže jak to učinit, pokud každý z nich zastává zcela jiné stanovisko? „*A co já? ‘ vybuchl posléze Petr vyrozuměv, že se mluví o možné věci. ‘Co já? Nemám právo? Co tu rozumujete? – neboť já, já ze svého těla ani nehet nedám!’ ‘Nikdo ti neběře, co tobě patří!’ mírnil ho bratr. ‘Je mezi námi hranice a není těžko rozeznati, kde se končí.’ ‘Ach, nemyslím, blázne, že tě běře někdo vážně, ale dovolíš mi zajisté, abych ti řekl, že vím, kam až mne bolí moje tělo – a pokud bolí, nehodlám mlčet!’ ‘Zcela správně!’ pochvalovala Rajvaldová. ‘Tvé tělo chrání zákon. Je nedotknutelné!’ ‘I moje tělo, ‘ připomínal úzkostlivě Pavel, ‘ má právo na svobodu. Chci být sám!’“⁹⁶ Spisovatel celý spor vyřeší tím, že přenechává zodpovědnost na otci Rochovi. Ten nicméně neustoupí prosebnému nátlaku zoufalého Pavla, ale přidá se na stranu prospěchářské většiny – Petra, Valeria Schottenkrauta a porodní báby Rajvaldové. Petrovi se po tomto otcově rozhodnutí značně uleví, ostatně i dalším lidem v cirkusu. Ale nešťastný Pavel to cítí jako nehoráznou zradu od svého příbuzenstva. Je tak patrné, že otec Roch Bobr raději vyzdvihne zájem svůj v neprospěch srostlých synů.*

Velmi pregnančním způsobem na téma lidské identity v Kličkově díle reaguje i dobová literární kritika. Arne Novák poukazuje třeba na fakt, že „*vlastní psychologický zájem procitá v románě však teprve od chvíle, kdy se oba tělesní srostlíci duševně rozpadnou v individua docela odlišná a když vzplane záští plný boj mezi neurvale*

⁹⁵ KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, s. 190.

⁹⁶ Tamtéž, s. 184.

chtivým smyslníkem a požívačem Petrem a plachým snilkem trpné a sentimentální duševnosti Pavlem.“⁹⁷

Dále tentýž literární kritik nachází v díle o spojených sourozencích zajímavou ideu. Arne Novák si totiž klade otázku, zda my všichni vlastně nejsme tak trochu bratry Bobrovými. Jejich obraz převedl na lidského jedince, jenž ve svém nitru zaznamenává jistou protichůdnost sil. Arne Novák uvažuje nad tím, že každý z nás „*vedle duchového, čistého, rytířského Pavla nese v sobě, v nerozlučném spojení, smyslného, dravčího, sobeckého Petra; obě dvě půle téže bytosti zápasí mezi sebou v nás neustále.*“⁹⁸

Karel Sezima se domnívá, že v rámci tématu lidské identity je „*vývoj obou bratří studován téměř výhradně po stránce erotické.*“⁹⁹

Benjamin Klička však neuplatňuje v příběhu o srostlých dvojčatech pouze svou vlastní představivost. Už Karel Sezima upozorňuje na fakt, že autorova myšlenka na samotný námět díla „*pochází ze syté zkušenosti kulturní.*“¹⁰⁰ Podle něj je totiž Kličkova kniha „*výtěžkem podrobného realistického studia a průpravy až odborné.*“¹⁰¹ Lze tak usuzovat, že se autor inspiroval dobovým příběhem skutečných siamských sester Blažkových. Tato neobvyklá sourozenecká dvojice dívek žila mezi lety 1878 až 1922. Sestry se narodily v Čechách, ale vzhledem ke své fyzické abnormalitě se postupem času staly slavnými po celém světě. I Filip Herza ve své studii upozorňuje na možné vypůjčení motivu srostlých sourozenců. Poukazuje především na již zmiňovaný prvek v Kličkově díle – značnou povahovou rozdílnost srostlých sourozenců. Dle zpráv dobových novinářů měla být Růžena velmi temperamentní a v podstatě měla určovat osobní a pracovní život obou sester, zatímco Josefa byla považována za tu poddajnou a přizpůsobivou dívku. O četné neshody tak nebyla nouze. Benjamin Klička si tedy dle Herzy vypůjčil z reálného života sesterských dvojčat „*motiv dvou zcela odlišných osobností žijících v jednom těle.*“¹⁰²

⁹⁷ NOVÁK, Arne. *Lidové noviny*. 1930, roč. 38, č. 311, s. 9.

⁹⁸ Tamtéž, s. 9.

⁹⁹ SEZIMA, Karel. Z nové tvorby románové. *Lumír*. 1930-1931, roč. 57, č. 1, s. 42.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 41.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 41.

¹⁰² HERZA, Filip. Ne/normativní feminita, mateřství a sexualita: případ sester B. (1878-1922). *Lidé města / Urban People*. 2014, roč. 16, č. 3, s. 367.

2.3 Himmelradsteinský vrah žen a dívek (1931)

Bizarní novela o sexuálním zločinci, jak se vyjádřil o této knize Jan Kristek,¹⁰³ vyšla roku 1931 v nakladatelství Aventinum. Kličkovou inspirací se stal sériový vrah z Düsseldorfu, jenž v Německu vraždil své oběti koncem dvacátých let. V nadcházejícím úseku se opět odkazujeme na bakalářskou práci, která dané dílo zmiňuje.¹⁰⁴

Obyvatelé malého města, ve kterém už delší dobu panuje hrůza a strach, se obávají vycházet po setmění ven ze svých domovů. V okolí města totiž masový vrah přepadává ženy a velmi surovým způsobem je zbavuje prsou. Poté nechává tyto nebožačky nemilosrdně vykrvácet. Zákeřného vraha ale není lehké dopadnout, dokonce ani policie si s ním neví rady. Místní policejní komisař Kramer žije v domku se svou jedinou dcerou Adélou. Kramer však k dceři nemá vřelý vztah, chová se k ní po celou dobu velice chladně. Mladá dívka se zamiluje do berního oficiála Morela, jenž její lásku upřímně opětuje. Otec jejich milostnému vztahu ale vůbec nepřeje. Za nějaký čas se shodou nešťastných náhod Morel stává dokonce předním podezřelým z vražd místních žen, a to především vinou zcela nepodložených výpovědí. Vrahovou další obětí se má stát půvabná Adéla. Jenže té se podaří s vypětím všech sil zachránit se a podivný vrah je tak konečně dopaden. O to větší se ale stává následující překvapení, když se zjistí, že tajemným vrahem je právě Adélin otec – policejní komisař Kramer. Začíná náročný soudní proces, během kterého je Kramer označen za duševně nepřičetného kvůli poranění hlavy, jež utrpěl během první světové války. Za spáchané činy nemůže ani tak Kramer sám, nýbrž je odsuzována právě válka, která zavinila Kramerovo zmrzačení. Následně je tedy policejní komisař soudem zbaven viny. Laskavá Adéla svému otci ve všem odpouští a spolu s Morelem ho přijmou do vlastního domu, kde může pobývat v nerušeném klidu. Spisovatel tak uzavírá tento příběh šťastným koncem.

¹⁰³ KRISTEK, Jan. Nad dílem Benjamina Kličky. In: KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 127.

¹⁰⁴ FELGROVÁ, Aneta. *Benjamin Klička – život a dílo*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Nella Mlsová, s. 41-42.

2.3.1 Vnitřní konflikt postav

„Kdo by dovedl určit onen bod, kdy se rozkoš stává utrpením, a bod, kdy utrpení jest ještě rozkoší?“

Balzac

Tímto citátem Benjamin Klička uvádí čtenáře do své další knihy o podivínském komisaři Kramerovi. V průběhu příběhu tu máme možnost sledovat rozklad jedné osobnosti, která přežila hrůzy první světové války. Následky z prožitého si s sebou však odnáší i do neklidné doby poválečné.

Policejní komisař Kramer zaujímá k ženám opravdu neobvyklý vztah. Vnímá je jako zcela podřadné bytosti, ke kterým netřeba chovat zvláštní úctu. I na svou jedinou dceru Adélu, která se o něj po smrti své matky stará pečlivě a láskyplně, pohlíží s despektem: *„On totiž pudově cítil rozdílnost její povahy a stále zřetelněji odkrýval v ní nebožku ženu s jejími sklony, nesplněnými přáními a vehementními záchvaty smutku, kterými učinila z něho svého nepřítele. Toto nepřátelství přenesl později sám vrchní komisař i na ostatní ženy – a posléze na vlastní dceru.“*¹⁰⁵ Z uvedeného Kramerova stanoviska je patrná zášť vůči opačnému pohlaví. Kramer si ji vysvětluje především prostřednictvím své zemřelé manželky, která mu svou osobností znechutila život. Dostal se tedy do takového stadia, kdy nehodlá na svém smýšlení o ženách nic měnit. Ženami dokonce opovrhuje do takové míry, že na nich postupem času začne páchat násilné zločiny, jež v sobě nesou silný sexuální podtext.

V příběhu se vyskytuje i paralela mezi vzácnými chrty, které komisař Kramer chová na svém dvoře, a nebohými oběťmi vraha. Pokaždé, když zemře jedna žena, tak v ranních hodinách nachází komisař mrtvou fenu chrta na svém dvoře. V závěru románu se čtenář dozvídá, že právě samotný Kramer vraždil rovněž své psy. Vzhledem k faktu, že chrty miloval nade vše, je s opravdovým podivem, proč tak činil. Lze to však chápat jako určitou oběť, kterou Kramer podstupuje. Je si vědom svých neomluvitelných činů, proto se zbavuje milovaných psů, aby sám sebe potrestal za své nehorázné skutky. Při každodenních návštěvách psince tak policejní komisař řeší svůj vnitřní neklid tichým rozjímáním se psy: *„Kramer zíral s nevšedním smutkem na Isoldu. Jeho oči byly vlhké, tvář strhaná a bledá, koutky ústní sebou nervosně cukaly a celé tělo se chvělo jako*

¹⁰⁵ KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, s. 51.

v zimnici. [...] Poté zhasl svítilnu a kráčel pomalu k svému bytu. Teprve teď se za ním neslo srdcervoucí vytí Isoldino. – Rozřízlo černou noc a zároveň se srdcem Kramerovým...“¹⁰⁶ Z komisařova chování vychází určitá disharmonie, která v něm panuje. Kramer zřejmě svádí obtížný boj sám se sebou. Mohli bychom usuzovat, že se v něm odehrává pravděpodobně střet dvou osobností – té dobré, která primárně nechce nikomu ubližovat, a té temné, která má potřebu uřezávat ženám a mladým dívkám ňadra. V Kramerově vztahu se psy lze spatřovat jeho vnitřní konflikt. Byť své psy neskonale miluje, tak nakonec je vraždí stejně jako ženy, které však nenávidí. Samotný Kramer si ale uvědomuje, že něco není zcela v pořádku.

Další vnitřní konflikty policejního komisaře Kramera nejsou však z textu přímo patrné. Některé vraždy již proběhly, další jsou teprve na řadě, ale niterný monolog vraha autor do textu vůbec nezačlenil. Jako kdyby nechtěl sdělit čtenáři, jak na celou záležitost pohlíží samotný aktér příběhu. Dá se tak říci, že vnitřní konflikt hlavního hrdiny není v knize striktně pojmenován, ale v průběhu příběhu před námi pomalu vyvstává. Můžeme pouze tušit, co zažívá vrah před plánovanými činy.

To, že k ženskému pohlaví pociťuje komisař zřetelnou nevoli, jak už jsme zmínili výše, je evidentní. Ale mohlo by být ještě něco příčinou brutálního jednání pana Kramera? Jeho složitou osobnost dokážeme plně pochopit až v samém závěru příběhu. Při soudním procesu, ve kterém je po pádných důkazech usvědčen ze všech vražd právě Kramer, vychází najevo i původní motiv jeho činů. Doktor Šrom přednese znalecký posudek, který nám odhalí to, co způsobilo postupný rozklad Kramerovy osobnosti. „Zdůraznil duševní zaostalost bývalého policejního komisaře Kramera, pak ovšem také vliv zánětu mozkových blan, který protřpěl viník před osmi léty, vliv drsného řemesla na slabošskou povahu a následky drobné střelné rány do týla, kterou si v osmnáctém roce přinesl z války.“¹⁰⁷ Především tyto faktory ovlivnily chování v podstatně nešťastného Kramera. Dále doktor dodává, že své zločiny páchal viník vždy v nevyzpytatelném pomnutí smyslů. Necitelné chování a hrubou povahu násilníka dává za vinu chatrné výchově, jež se mu v dětství dostala. Nic na tom nezměnila ani vřelá láska a hluboká oddanost, kterou mu v průběhu života zachovávaly manželka s dcerou.

Benjamin Klička za toto dílo od dobové kritiky neobdržel příliš pozitivní hodnocení. Kupříkladu Arne Novák zdůraznil, že komisař Kramer „*jest prohlášen za*

¹⁰⁶ KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, s. 110.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 174.

nepřičetného a zatíženého ubožáka, a tak zbaven morální viny: společensko-kritický a parodistický účín detektivního románu jest tím arciť nemálo oslaben.“¹⁰⁸

K povrchnímu zpracování postavy policejního komisaře Kramera se vyjádřil Karel Sezima následovně: „[...] autor tohoto románu si psychologii svého vraha vědomě odpustil. Spokojil se v tom vzhledě studií odborně klinickou [...]“¹⁰⁹

Dále naši pozornost zaměříme na postavu Adély, poněvadž u ní se podařilo autorovi více zobrazit její niternou stránku osobnosti. Adéla zažívá v příběhu vášnivou lásku k úředníku Morelovi. Nicméně tomuto hlubokému citu předcházely ještě zmatené pochybnosti příliš mladé Adély. Dívka vyrůstající bez něžné ruky matčiny musí sama pátrat ve svém nitru a zodpovídat si i vzniklé otázky. Ocítá se tak v neznámé situaci. Nevyzná se sama v sobě, ale začíná rozumět tomu, že už nadále nebude tím malým děvčetem jako dřív: „*Adéla objevila ve svém srdci boha neřesti. Adéla objevila ve svém srdci neobyčejně prudké zjitření. Nevěděla, komu se s tím sdělit. Byla opuštěna a jako sirotek neznala cesty k osvobození. Byla poblázněna, jak se říká. Moc stala se nemocí.*“¹¹⁰

Adélino bezmocné tápání je způsobeno nejen jistou stereotypností jejího dosavadního života, ale především naprostou bezohledností a krutostí ze strany lhostejného otce. V něm nenachází Adéla patřičnou podporu a rodinné zázemí. Po několika vnitřních konfliktech a sporech, které se v dívce odehrávají, dospěje k takovému rozhodnutí, že si „*vyhlédne tvora, který by jí byl oporou v té trýzni a vůdcem na cestě z labyrintu zoufalství.*“¹¹¹ Adéla je odhodlaná si novou lásku vybojovat a stát si za ní navzdory nesouhlasu svého otce. Protože jedině tak „*lze proboriti hradby dotírajícího šilenství, tak jedině lze uniknouti tmě, v níž není viděti naprosto ničeho...*“¹¹² Dívka už nechce být pouhou služebnou svého otce, od kterého se navíc nedočká potřebného uznání a opravdové lásky. Najde si muže svého života, který jí poskytne to, co doma postrádala. Z výše poznamenaného lze usoudit, že Adéla si projde svým vnitřním konfliktem a dospěje k celkem jasnému rozhodnutí, kterým se hodlá i nadále řídit.

¹⁰⁸ NOVÁK, Arne. *Lidové noviny*. 1931, roč. 39, č. 377, s. 9.

¹⁰⁹ SEZIMA, Karel. Z nové tvorby románové. *Lumír*. 1931-1932, roč. 58, č. 2, s. 100.

¹¹⁰ KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, s. 47.

¹¹¹ Tamtéž, s. 51.

¹¹² Tamtéž, s. 52.

Arne Novák k povedenému obrazu samotné postavy Adély dodává, že to jsou „nejzdařilejší stránky knihy, o nichž vedle jistot fyziologa-lékaře pracovaly také kombinační um dušezkumce a intuice básnická.“¹¹³

2.3.2 Mezní situace

Postavy tohoto detektivního románu, jak jej nazvala tehdejší literární kritika, se dostávají do vypjatých situací téměř v závěru celého příběhu. Do této doby, než je něco výrazně ohrozí, si žijí vcelku poklidným životem. Na pozadí jejich téměř bezstarostného bytí se však odehrávají kruté vraždy, u kterých navíc nikdo neví, kdy skončí, ale hlavní hrdinové si přesto nepřipouští jakékoliv možné ohrožení svých životů.

Dcera komisaře Kramera se schází se svým milovaným Morelem v Německém lese, ve kterém tak často dochází k nelítostným vraždám žen. Nicméně, jak sama tvrdí, neobává se tohoto nechvalně proslulého místa. Od onoho času, kdy jejich malé město obchází vrah žen a dívek, se nikdo do temného lesa neodváží, tudíž se stává ideálním prostředím pro milostná setkávání. Adéla ví, že budou s milovaným v Německém lese zcela sami a navíc, proč by se bála, když s ní je její drahý Morel, který ji určitě ochrání. Do velmi nebezpečné situace se Adéla dostává jednoho večera, kdy Morel nepřijde na schůzku včas. Dívka se ocitá sama v Německém lese, ve kterém ji může potkat stejný osud, jako potkal několik žen před ní. V bezprostřední blízkosti nebohé Adély se nachází nebezpečný vrah. Adélou prochází strach a uvažuje nad tím, jak nejlépe z této závažné situace uniknout: „*A přemýšlela, zda je lépe spasiti se útekem či křikem anebo zápasem. Ano, takhle vyhlížel podle novin onen pověstný himmelradsteinský vrah, který ničil jen ženy a bezbranné dívky... Ve dvou vteřinách, jež zdály se jí dlouhé jako věčnost, uvědomila si všechno nebezpečí, promyslela, co počítí, a zvolna vyňala z kabelky své těžké domovní i bytové klíče, jejímiž uchy provlékla prsty pravé ruky.*“¹¹⁴ Navzdory značným obavám z hrozícího nebezpečí si Adéla uchová čistou mysl. Dívka nezačne vyděšeně panikařit, ačkoli se to v takovéto situaci může leckomu přihodit. Adélino střízlivé uvažování svědčí o její pevné osobnosti. Nehodlá se vzdát svého života snadno: „*Skácev se na ni, porazil ji zběsile a snažil se rozklenouti její nohy, zatím co svou pravou rukou mířil také k pravému nadru dívčinu. Zahryzla se zoufale do jeho*

¹¹³ NOVÁK, Arne. *Lidové noviny*. 1931, roč. 39, č. 377, s. 9.

¹¹⁴ KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, s. 126.

*ruky, která jí byla podle doteku až podezřele známá, a břitva vypadla konečně pod její bradu. Ale vrah byl již vysílen a možná i poděšen jejím křikem, proto v zápase nepokračoval; spěšně se dal na útěk a přidržuje široký klobouk na hlavě, mizel v úplné tmě.*¹¹⁵ Adéla se nakonec ubrání nebezpečnému vrahovi. Zřejmě i díky její odvaze dopadne celá situace dobře.

Adélino volání o pomoc uslyší strážmistr a zraněnou dívku urychleně doprovází do nemocnice. Na místo setkání mezitím míří úředník Morel, jenž se opozdil v práci. Do velmi nepříjemné situace se však dostává vzápětí, policisté totiž čekají v Německém lese na vraha, který by se mohl vrátit na místo činu. Nedopatřením ale zatknou udiveného Morela. Pro každého člověka by nespravedlivé zadržení bylo velmi stresující. Nicméně Morel, jenž se zřídka pro něco ve svém životě rozčiloval, se nijak zvlášť neznepokojuje vzniklou situací: „*Odvedli ho na strážnici, zavřeli do cely a odešli. Byl konečně sám. Trochu přemýšlel, ale tyto kvapné myšlenky se braly stále jenom jediným ustáleným směrem, k Adéle. Ve svém flegmatickém rozpoložení ducha nepomyslel nyní ani na svou existenci, ani na možné následky svého zatčení, které správně rozeznal jako zatčení pro vraždu.*“¹¹⁶ Vzhledem ke své vyrovnané povaze si Morel v této zatěžkávací zkoušce zachovává svou mírnou tvář a zbytečně si celou situaci nezhoršuje vtíravými myšlenkami neklidu. Právě díky tomuto svému vnitřnímu přesvědčení přečkává dny za mřížemi v relativním poklidu.

Adéla se zotavuje ze svých ran celkem rychle. Když má být ale propuštěna z nemocnice domů, začne se dívka svého návratu oprávněně obávat. Z oné osudné noci jí utkvěla v paměti vzpomínka na vraha, který jí byl něčím povědomý. Dívka začne pochybovat o otcově bezúhonnosti: „*Můj bože, zanaříkala znovu Adéla. Nevíte nic o mém trápení! Otec mne děsí a zdá se mi, že dnešní má noc, přijdu-li opravdu domů, bude osudná a rozhodne předem.*“¹¹⁷ Adéla začíná tušit, že s jejím otcem nebude vše v pořádku, jak má být. Kdyby se opravdu vrátila na noc domů, už by ji nikdo nezachránil. Proto se rozhodne přečkat toto podivné období kdekoli, jen když nebude muset trávit čas v otcově přítomnosti.

Při soudním procesu, který trval dlouhých pět dní, padaly mnohačetné výpovědi lidí, kteří osobně znali Morela. Většina z dotazovaných byla bernímu úředníkovi nakloněna, obhajoba zněla jasně – Morel je nevinný! Jako poslední se dostává ke slovu

¹¹⁵ KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, s. 127-128.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 136.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 154.

strážmistr, jenž pomáhal zachraňovat zraněnou Adélu. Jelikož i on tuší, že za vraždami se skrývá někdo jiný než prostý úředník Morel, navrhuje soudci, aby byl preventivně prohledán byt Kramerových. Vysvětluje to zmínkou o nastrojených přepadení. Samozřejmě to byla pouze záminka k nalezení usvědčujících důkazů v bytě Kramerově. Po tomto výroku strážmistr spolu s dalšími muži míří k podezřelému bytu. Kramer se u soudu zalekl nečekané prohlídky a už zamířil domů zničit všechny kompromitující materiály. Nestihne to však, protože policisté „*vyvrátili dveře a zastali Kramera rozžehujícího právě v kuchyni u plotny sirku. Strážmistr mu ji v ruce spěšně sfoukl, nařídil mužstvu, aby Kramera spoutalo [...]. ‚Přiznáváte se?‘ ‚Co mám dělat? Přiznávám.‘ ‚Ke všem devíti případům? – Vlastně ke všem devíti vraždám?‘ ‚Ano. Devátá se však nepovedla.‘“¹¹⁸ Policejní komisař Kramer se v podstatě ocitá v mezní situaci teprve tehdy, když na něj padá podezření z násilných vražd. V posledním záchvěvu zoufalství se snaží zničit všechny pádné důkazy, které by ho mohly usvědčit z těchto krutých činů. Do té doby ho ani nenapadlo zbavit se jasných důkazů. Jakmile zjistí, že už se nevyhne svému odsouzení, odevzdaně a bez okolků se k těmto vraždám přizná. Projev – byť nepatrné – lítosti se ale u silně narušeného Kramera nedostaví. Jeho poškozená osobnost nemá potenciál vyjádřit jakýkoli lidský cit. Dokonce na policejním komisařovi není patrné ani jisté rozrušení, neboť všechny důsledky plynoucí z této situace přijímá smířlivě.*

Ze všeho uvedeného lze označit za mezní situaci i samotný vztah komisaře Kramera k vlastní dceři Adéle, který je velmi problematický. Vždyť svou jedinou dceru chtěl původně také zavraždit. Vzhledem k tomu, že o postavě podivného komisaře Kramera toho příliš nevíme, se dá říci, že Benjamin Klička v podstatě celý příběh pojímá jako vnější sondu do psychopatologie osobnosti. Jedná se tedy o vymykající se případ v Kličkově literární tvorbě.

2.3.3 Téma lidské identity

Benjamin Klička v tomto díle představuje několik zajímavých postav, leč pro naše zkoumání jsou nejdůležitější právě dvě – policejní komisař Kramer a jeho mladá dcera Adéla.

¹¹⁸ KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, s. 174.

Kramer, jenž se stává jedním z hlavních aktérů tohoto díla, se ukrývá spíše v pozadí celého příběhu. Ačkoli v závěru knihy vychází najevo, že po celou dobu za všemi vraždami figuruje právě policejní komisař Kramer, tak se jeho postavě v průběhu děje nedostává tolik prostoru, kolik by si zřejmě zasloužila. Čtenář tak nemá příliš možností nahlédnout do samého nitra záhadného komisaře. Nicméně určité mínění o jeho osobě vyplývá i z chování a následných skutků, kterých se dopouští.

V malém městě se nejprve netuší, kdo by mohl stát za tak otřesnými činy. Mezi lidmi se nesou různé domněnky a strachem obestřené fámy. Jediný Morel, berní úředník, má jisté podezření na konkrétní osobu. A tou není nikdo jiný než právě policejní komisař Kramer: „*Tento pán, který odešel právě na kloset, je mi poněkud podezřelý. Neřeže snad vlastnoručně ňadra himmelradsteinských žen?*“¹¹⁹ Jeho přesvědčení je neotřesitelné. Tímto faktem si je jistý, jelikož kdysi viděl policejního komisaře v Německém lese s břitvou v ruce. Ostatní společníci v pivnici o možné vině komisařově nejprve dosti pochybují. Pan Šrom, osobní lékař Kramera, se domnívá, že se určitě jedná o nedopatření, neboť dle něj policejní komisař „*slyne ctností i nemohoucností.*“¹²⁰ Leč po další debatě i korepetitor, který učí komisařovu dceru Adélu na klavír, otevřeně přiznává: „*Myslil jsem na dvojí tvář takových ničemů, lze-li jim tak přezdíti. Před světem jsou ovšem plni morálky a zákonů, jsou rozhořčeni a pobouřeni krátkými sukněmi, - - ale potajmu oddávají se dotírajícím a věčně hladovým chutím chtíce. Jsou zvrhli? Jsou choří? Jsou nemravní? Jsou pobožní? - - je možno posuzovati je různým způsobem ...*“¹²¹ Z výše uvedeného už padá jakýsi negativní stín na policejního komisaře. Jako prototyp vyšší autority by měl být čestný a jít všem příkladem. O jeho čistotě a mravní bezúhonnosti je však pochybováno. Poukazuje se tu na Kramerovu rozpolcenou osobnost, u níž se dá těžko odhadnout, jaká je ve své skutečné podstatě. V něčem má však korepetitor jistě pravdu, jak se později prokáže i u soudu. Komisař Kramer je především nemocný člověk, jenž svou poruchu nedokáže sám zvládnout. Za takových okolností musí přijít na řadu odborná lékařská péče, která dovede silně narušenému jedinci pomoci.

Další část Kramerovy skryté povahy nám odhalí i jeho způsob uvažování o vlastní dceři. Jak už jsme poznamenali v předešlé části, tak Kramerův vztah s dcerou se jeví velmi komplikovaně. Nejen proto, že Kramer pociťuje značnou nechuť k ženskému

¹¹⁹ KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, s. 21.

¹²⁰ Tamtéž, s. 22.

¹²¹ Tamtéž, s. 24.

pohlaví. Ale komisař není schopen projevit ani sebemenší náznak lásky ke své jediné ratolesti. Dceru Adélu bere jako naprostou samozřejmost ve svém životě. Ačkoli se mu dívka stará o celou domácnost a všelijakými způsoby prokazuje svou láskyplnost, tak uznání nebo poděkování se od otce nedočká. Ten myslí pouze na to, jak nejlépe zúročí dceřinu domnělou neposkvrněnost ve svůj prospěch: „*A Adéla – napadlo konečně vrchního pana komisaře – Adéla je slušný kapitál... Nebo myslíte, že ženská krása in natura se nedá dobře penězi zaplatit? Nic mi neříkejte, nejsem holobrádek a nejsem ani nezkušený, ani hloupý... Krása ženská, to' hodnota, z níž nutno dobýt nejvyšší úrok, a třebaš i doživotní rentu – zkrátka: kapitál nutno zhodnotit! [...]* A tak zvané „ctnostné děvče“, nebo dokonce holka, vychovaná „velmi dobře“ v klášteře či v pensionátě - - - to bychom se podívali, aby nenesla aspoň dvakrát tolik co prostitutka!“¹²² Kramer naprosto chladně kalkuluje s dceřiným panenstvím, aniž by se tázal po opravdových tužbách samotné Adély. Dceru bere jako pouhou věc, která mu navíc bezpodmínečně náleží. Chce tak pouze zpeněžit její nedotčenost, poněvadž po jiné stránce ho dcera vůbec nezajímá. I to svědčí o zvráceném smýšlení policejního komisaře Kramera, jenž se ke svému jedinému potomkovi chová velmi sobecky.

Mladá dívka Adéla vystupuje v příběhu jako laskavá a milující dcera nepřístupného otce. O dívčině půvabu a zvláštním kouzlu ví mnohé i berní úředník Morel, jenž Adélu tajně miluje: „*Nuže, ta kráska mi udělala svou krásou dokonale. Je jako kvítek. Jako ženské hříbátko. Ale ctím především její duševní statky. Je tak jemná a vzdělaná! Tak bystrá a chytrá!*“¹²³ Tento kolorit milé Adély ostře kontrastuje s uzavřenou povahou jejího otce. Adéla je uvyklá dennímu režimu – od samého rána pečuje starostlivě o komisaře Kramera a myslí především na jeho potřeby. Vždy se mu postará o teplé jídlo a bezchybně uklizenou domácnost. Adéla již ani nežádá vděku za projevenou péči, neboť dle ní „*lásky je neustálé rozdávání, neutuchající obdarování, úsměvné obětování všeho, co máme; péče v permanenci, ostrůž bez hnízda a bez potřeby spočinouti na zemi.*“¹²⁴ Zde můžeme spatřit to, jak dívka bezvýhradnou lásku k otci vyjadřuje skrz svou obětavou úslužnost. Odkud ale plyne naprostá poddajnost mladé Adély? Jediné vysvětlení, které se nabízí, je takové, že už toto chování musela dívka někde spatřit: „*Pětiletá Adéla viděla tak žítí a umíratí svou zamlklou matku, která se věčně a na všechny usmívala, – i vstřebala, aniž si toho všimla, toto fluidum jako*

¹²² KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, s. 98-99.

¹²³ Tamtéž, s. 28.

¹²⁴ Tamtéž, s. 40.

květina slunce. Na cestách života je vyzářovala, a okouzlena povinnostmi, nežádala svého práva.“¹²⁵ Je tedy zřejmé, že Adéla našla jakýsi předobraz správného chování ve své matce, ke které otec cítil zášť. Nenapadne ji tak ani zpochybňovat určité vzorce jednání, které má v sobě ukryté již dávno od smrti své nebohé matky. Adélina naprostá poslušnost navíc poskytuje možnost otci s ní zacházet zcela svévolně.

Na rozdíl od předchozích děl Benjamin Klička uzavírá tento příběh šťastným koncem. Po zjištění, že vrahem byl Adélin otec, se ho dcera nezříká. Naopak mu prokazuje opět svoji laskavost, neboť spolu s Morelem vezmou Kramera ihned z léčebného ústavu k sobě domů. Nemusí se ho však obávat, protože Kramerovy „*myšlenky byly teď už čisté.*“¹²⁶

Spisovatelka Marie Majerová k samotnému závěru tohoto díla dodává, že jako kdyby Klička: „*cítil, že je na samém ostří tragičnosti, kde se smutné zvrací v směšné, klene nad událostí duhu šťastného manželského hnízda, nad nímž v podkroví dožívá výměnkářské idyle – himmelradsteinský vrah.*“¹²⁷ Dále Majerová tvrdí, že autor je pro tentokrát příliš rozmarný ve svém závěrečném počínání, jelikož to vypadá, že chtěl jen volně psát, ale čtenář po něm žádá nutně jakýsi konec, na který ale Benjamin Klička není připraven.¹²⁸

Za zmínku jistě stojí i autorova mírná kritika některých lékařů tehdejší doby: „*[...] neoblíbený lékař, doktor Šrom, jenž nade vše (ba i nad medicínu) miloval přísnou chuť kontušovky.* - -“¹²⁹ Mohli bychom se tedy domnívat, že tímto tvrzením Benjamin Klička zřejmě naráží i na některé své kolegy z lékařské praxe.

2.4 Nebožka bdí (1941)

Jedno ze svých posledních děl dopsal Benjamin Klička v březnu roku 1941. Kniha byla vydána ještě téhož roku v nakladatelství Melantrich. V další části této podkapitoly opět vycházíme z informací bakalářské práce, jež pojednávala i o tomto díle.¹³⁰

¹²⁵ KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, s. 40.

¹²⁶ Tamtéž, s. 179.

¹²⁷ MAJEROVÁ, Marie. *Čin*. 1932, roč. 3, s. 330.

¹²⁸ Tamtéž, s. 330.

¹²⁹ KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, s. 17-18.

¹³⁰ FELGROVÁ, Aneta. *Benjamin Klička – život a dílo*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Nella Mlsová, s. 50-51.

Stavitel Václav Rychlena očekává se svojí manželkou Jarmilou prvního potomka. Jenže porod nedopadne vůbec dobře a Jarmila za vážných okolností umírá. Václav zůstává sám se synem Jaroslavem, kterého na počest pojmenuje po zemřelém manželce. Václavův stavbyvedoucí Čemus se nemůže dívat na to, jak se jeho podřízený trápí úmrtím ženy. Nařídí Václavově sousedce Jožce Šoňkové, která byla rovněž přítelkyní Jarmily, aby pomohla usouzenému Václavovi s domácností. Jožka se svou veselou a pracovitou povahou brzy zažene největší Václavovy chmury. Po určitém čase se Václav s Jožkou sblíží a rozhodnou se, že spolu vstoupí do manželství. Šťastný svatební den však končí náhlou smrtí Jožčiny matky. Václav má tušení, že do jeho života tímto skutkem zasáhla nebožka Jarmila, neboť mu nepřeje nově získanou lásku. Za nějakou dobu začne vážně stonat i Václavův syn Jaroslav. Václav Rychlena se nemůže zbavit pocitu, že z očí synka na něj v podstatě hledí mrtvá manželka Jarmila. Vedoucí stavitel Čemus si nepřeje, aby se jeho nejlepší pracovník neustále zaobíral neuživým synem. Obává se toho, že Rychlena bude podávat i menší výkony v pracovním procesu, tudíž se dohodne s porodní bábou Černou, aby nenápadně zabila Václavova syna. Černá tento hrůzostrašný akt provede bez výčitek svědomí. Nadřízený stavitel Čemus je spokojen, neboť jeho nejlepší zaměstnanec může znovu vykonávat dobrou práci. Jožka však velmi brzy otěhotní, což způsobí Václavovi značné obavy z nadcházejícího porodu. Jožka nakonec obtížný porod zvládne a těší se z nového syna Josefa. Václava Rychlenu ale začnou trýznit děsivé představy zemřelé manželky Jarmily a syna Jaroslava. Neustále hledí do očí Josefa, aby se přesvědčil, že se na něj skrze syna nedívá nebožka žena. Tyto vymyšlené obrazy ho však totálně vyčerpají a Václav se ocitá až na samém pokraji šílenství. V naprostém pomnutí smyslů se najednou Václav nachází mezi životem a smrtí. Nakonec ale ve Václavovi zvítězí silná chuť k životu a vše zlé ustojí. Rozhodne se znovu si užívat života po boku své manželky a potomka.

2.4.1 Vnitřní konflikt postav

Spisovatel do svého dalšího románu situoval člověka, jenž svádí neustálý boj se svým neklidným vnitřním hlasem. V životě se mu přihodí velmi nešťastná událost, která mu definitivně předurčí i průběh dnů příštích.

Václavovi a jeho ženě Jarmile se za těžkých okolností narodí syn. Už v porodnici, kam je žena ihned převezena po nezdařených pokusech o domácí porod, pociťuje Václav podivný rozpor uvnitř své osoby: „*Václava pronikl nepříjemný cit: to je bezpochyby jeho vlastní dítě, původce Jarmiliných muk! Je možno, aby si je v budoucnu zamiloval? Je možno, aby mu kdy odpustil, jestliže se i Jarmila pozdraví?*“¹³¹ Václav netuší, jak má s nově nabytým otcovstvím naložit. Potýká se s žárlivostí, neboť má dojem, že mu manželka uniká pouze k synovi, který navíc Jarmilu svým příchodem na svět téměř utrápil. Zároveň ale vnímá i svou otcovskou roli a silnou lásku k nově narozenému potomkovi. Václav zdaleka netuší, jak bude novou situaci řešit: „*Bezmocný cit křivdy, úžasu i malosti mu sevřel hrdlo dojaté k pláči. Co měl počítí? Vzdáti se jí, která se usmívá na nového tvora stejně, jako se kdysi smávala na něho – anebo se s ním o ni dělití?*“¹³² Václav neumí tento svůj vnitřní konflikt prozatím uspokojivě rozhodnout, proto jej odsouvá do pozadí. Svůj zájem soustředí pouze na vysílenou manželku, která v těchto chvílích potřebuje nejvíce jeho podporu.

Po manželčině brzké smrti začne Václava navštěvovat sousedka Jožka, která má přikázáno o něho svědomitě pečovat. Ve Václavově nitru to začíná silně rezonovat, neboť na jednu stranu je mu Jožka svou přítomností protivná, ale na druhou stranu nechce býti v těchto trudných časech zcela sám. „*Václav je pln hněvu i vděčnosti, dvě bytosti v něm bojují o svá práva. Chce zimu nebo teplo, světlo či tmu? Chce ponurý pelech pro bezesnou závrať anebo čisté lože ve vlídné světnici pro spánek upracovaných údů?*“¹³³ Zkroušený Václav se pro tuto chvíli zcela nerozhodne, jak bude v tak podivné situaci nadále postupovat, ale prozatím se přizpůsobí novému pořádku.

Václav Rychlena se odhodlá vzít zpátky domů syna, který byl umístěn po manželčině náhlé smrti na krátký čas v nalezinci. Od tohoto okamžiku mu nedopřeje pronikavý pohled malého Jaroslava klidného myšlení. Opět se ve Václavově duši svádí boj dvou protichůdných pocitů: „*Tu cítil Rychlena bítí své srdce. Cítil, jak rád by miloval to slabé děťátko, ty bezpomocné ručky, ty jasné, tvrdé slzy usychající na chudičkových tvářích. Ale zároveň s něhou a potřebou lásky cítil i trýznivou nedůvěru k dítěti. Cítil, že pronikavý pohled dítěte se chystá v jeho srdci stopovat a pátrat po čemsi, co odporuje otcovské lásce.*“¹³⁴ Václav se zmítá mezi strachem a láskou. K malému Jaroslavovi – jedinému Václavovu potomkovi – opatrně proniká nejistá něha

¹³¹ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 32.

¹³² Tamtéž, s. 34.

¹³³ Tamtéž, s. 48.

¹³⁴ Tamtéž, s. 68-69.

otcova. Zároveň ale v Jaroslavově intenzivním pohledu spatřuje pohled nebožky ženy, neboť dle Václavova mínění „*mrtví nikdy neumírají docela, zanechají-li po sobě dítě.*“¹³⁵

Po návratu domů ze svatby najdou Jožka a Václav paní Šoňkovou v podivném stavu. Jožčina matka při hlídání malého Jaroslava stačila pít černé pivo, které však měla zakázané. Starou paní postihla mrtvice. Dokonce i syn Jaroslav se zdá najednou neklidnější a víc vystrašený, neznámo z čeho. Než sehnali k Jožčině matce lékaře, stala se již nebožkou. Bylo nutné toto smutné sdělení dát vědět i Jožčině otci. Nastává chvíle, ve které se rozhoduje, kdo zůstane s mrtvou ženou a podivně zamlklým dítětem sám v místnosti. Jožka nesměle poprosí svého nového manžela, zda by sama mohla zajít k otci. Václav se ale ulekne tohoto návrhu. „*Ano, věděla dobře, jakou to od něho chce oběť! Zůstat tu na chvíli...opět sám s dítětem...opět s nemocným dítětem a ke všemu ještě s mrtvou, jejíž jedno oko bylo doposud dokořán otevřeno a hledělo od stolu, u něhož seděla jako živá, právě na dítě, které sebou zavile zmítalo! Václavovi se zdálo, že se k němu tím okem úkradkem vrací něco, co domněle pohřbil již po dvakrát.*“¹³⁶ Václav začne v sobě pociťovat vnitřní rozpor, který ho nutí neprodleně odejít z této děsivé místnosti, přitom ale nechce opustit svou nebohou novomanželku. Nakonec v něm však zvítězí sílicí hrůza, která odvrhne stranou jeho mužnou odvahu. Václav je rozhodnutý. Musí z místnosti okamžitě odejít, jinak by dále ten tíživý tlak jeho vysílená mysl nezvládla. Přenechává tedy tísnivou atmosféru poslušné Jožce.

Po určitém čase odejde z tohoto světa i malý syn Jaroslav. Porodní bába Černá se o tuto smutnou skutečnost velmi ráda postará. Jeho poslední okamžiky života s ním tráví Václav. Ten se však opět ocitá pod přísným pohledem své nebožky ženy, která na něj hledí skrz jejich společného synka. Václava ty oči dráždí a dohání ho až na samý okraj zoufalství: „*Co praví ten pohled? Je němý a soudcovský. Ach, kdyby jen promluvil, kdyby jen přikázal! Nemá však přání ani rozkazů, je jen a jen ztělesněním výčitky, zklamání a zdrceného pokoření. [...] Je to svatý hněv a příslib pomsty? Je to předzvěst přicházejícího trestu? Nebo trest sám, trvalý, věčný a nevykořenitelný, trest doživotní?*“¹³⁷ Zde se prokazují první výrazné výčitky Václavova svědomí vůči mrtvé Jarmile. Obává se, že nebožka žena mu nebude chtít dopřát vytouženého klidu a za jeho

¹³⁵ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 67.

¹³⁶ Tamtéž, s. 111.

¹³⁷ Tamtéž, s. 152.

zradu uvrhne na Václavovu novou rodinu další tragédií. Tyto myšlenky později přerostou v rozpolcený konflikt Václavova nešťastného nitra.

Po velmi náročném porodu, při kterém se Václav obával, že se bude historie prvorodičky znovu opakovat, si může Jožka spolu s novopečeným otcem pochovat v náručí silného a zdravého syna Josefa. I přes tuto radostnou událost se ve Václavově mysli začíná rozprostírat stín pochybností. Sám o sobě říká, že už „*nebyl tak lehký jako do chlapcova narození!*“¹³⁸ Každý den Václav pátravě hledí do očí novorozeného syna. Hledá v nich byt' sebemenší náznak podoby cizích očí. Tímto neustálým zkoumáním a podezříváním mučí však jen sám sebe. Nemůže si ale od toho pomoci. K nedůvěřivým pohledům se postupně přidají ještě iracionální představy: „*Docela jasně viděl Václav na bílé peřince vedle Pepička sírově žlutého Jaroslava. Bědná a blikavá, vyhublá a křivá svíčka života v něm dohořívala. Oči stály nehybně a přísně, napojeny kamenným pohledem mramorového, černého lesku... [...] Mezi oběma zela propast bídy a pekla, zela věčnost, zel děsný, nelítostný osud – osudy dva! Tys zemřel, hochu, a on – žije!*“¹³⁹ To svědčí o silně pohnuté mysli zkroušeného Václava. Jožka však nerozumí postupné proměně Václavovy osobnosti. Domnívá se, že by měl být konečně spokojený, když má zdravého a veselého synka, kterému nic neschází.

Václavův stav se povážlivě zhoršuje. V naprostém poblouznění mysli chce ze svého syna Josefa vymýtít přízrak dávno mrtvé Jarmily, domnívající se, že v něm nebožka žena i nadále přebývá. V pokročilé horečce nakonec uléhá do postele a znovu jím zmítají děsivé vidiny zemřelé manželky. Doktor, jenž přišel Václava prohlédnout, usuzuje, že by se u něj mohlo jednat o zánět mozkových blan. Shledáváme tu tak zcela stejný motiv nemoci jako v předchozí Kličkově knize *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*.

Tento poslední stupeň Václavovy nemoci vyvrcholí zdlouhavou „rozmluvou“ s nebožkou Jarmilou. Ztrápený Václav tak otevřeně hovoří o svém vnitřním konfliktu, který ho vlastně provází již od manželčiny bolestné smrti, ale teprve v těchto chvílích se odkrývá jeho pravá podstata. „*Myslil jsem, žeš zemřela...*“ „*Ano, ale to lásku neomlouvá. Slibovali jsme si věčnou lásku. Tehdy na jaře, víš?*“ [...] „*protože ty vládneš a poroučíš mé lásce, která nikdy neodkvete – jako ty pampelišky ...*“ „*A já jsem tak učinila. Ale ty ne.*“ „*Vzpomínám si... Ano. Bylo tomu tak. Ale lidé říkali, že už nejsi... Žes odešla navěky... A tak –*“ [...] „*Ale já jsem cítil, že nejednám správně. Škoda, cítil*

¹³⁸ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 198.

¹³⁹ Tamtéž, s. 201.

jsem to až pozdě. Ted' je již pozdě... Rozhněval jsem tě – a Jožku také již opustit nemohu... ¹⁴⁰ Václav se velmi trápí tím, že novým sňatkem a početím v podstatě zradil lásku a věrnost, kterou sliboval bývalé manželce. Tyto nutkavé myšlenky ho natolik sužovaly, že i po smrti ženy spatřoval v Jaroslavových očích její vyčítavý výraz. Nicméně, jak sám tvrdí, už se zavázal zase někomu jinému – Jožce. A tu tady nemůže jen tak zanechat. Cítí k ní i k jejich společnému synovi velkou zodpovědnost. I proto se rozhodne, že se ještě nevydá za mrtvou Jarmilou, tedy na onen svět, ale dá přednost životu, tudíž Jožce a synovi. Václav v sobě nachází dostatek síly, aby svůj vnitřní konflikt vyřešil. Nebožce Jarmile se se vším přizná a prosí ji za odpuštění, které mu může dát jen ona: *„Ale já dosud neznám svět,‘ přiznal otevřeně. ‚Svět je mi dosud rájem nejbližším, dosud jsem neuzrál, ne, Jarmilo. Chci ještě žít a přesvědčovat se, jestli snad přece není pravý ráj na zemi. Jarmilo, přimluv se, chci ještě žít!’* ¹⁴¹

Přízrak mrtvé manželky ještě naposledy promlouvá k Václavovi. Objasňuje mu, proč se mu vidina mrtvé manželky neustále zjevovala, a tím ho vlastně i žádá, aby nikdy nezapomněl na Jarmilu a jejich společného syna Jaroslava: *„Bděla jsem nad tebou a nepřála ti klidu jen proto, aby ses za mnou nepřestával ohlížet, protože vzpomínka je život duše, kdežto zapomenutí jest její smrt.* ¹⁴² Václav Rychlena slibuje, že se k oběma bude vracet v upřímných myšlenkách každý den.

Poté už přelud zemřelé ženy Jarmily nadobro propouští Václava ze své moci, kterou ho ovládal ze záhrobí. Václav tak konečně nachází klid, může se znovu uzdravit a naplno se věnovat své milované rodině a práci stavitele.

2.4.2 Mezní situace

Rovněž v tomto románu mezní situace hrdinů je neoddělitelně spjata s jejich vnitřním konfliktem, i proto bude nadcházející úsek spíše doplňovat ten předchozí. Benjamin Klička v příběhu zobrazuje postavy v několika mezních situacích, které velmi významně ovlivní i pozdější dění.

Václavova první manželka Jarmila se ocitá v náročné situaci hned na samém začátku celého příběhu. Čeká ji porod, o kterém už předem věděla, že nebude probíhat vůbec snadno. Její matka totiž při porodu zemřela. Jarmila jakožto prvorodička je z celé

¹⁴⁰ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 226.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 229.

¹⁴² Tamtéž, s. 230.

situace pořádně vyděšená. Původně měla родit doma, jak bylo ostatně v tehdejší době zvykem, ale průběh porodu se značně zkomplikoval, a tak ji porodní bába Černá vzala pro jistotu do nemocnice. Mezitím Václav Rychlena napjatě vyčkává na zprávy z nemocnice. I pro něj je tato situace velmi náročná, zvládá ji s vypětím všech sil. Najednou si také uvědomí, jak relativní je samotný pojem času v mezních situacích člověka: „Čekat! Ještě nikdy v životě nečekal – teď teprve si to uvědomil a poznal, že čekání je nestrašnější trýzeň člověka. Ale čekat ve vězení na rozsudek, který zná jen cestu života či smrti, je jako ležet před výhybkou na koleji, po níž se žene rachotící rychlík, a nevědět, bude-li vpuštěn na nás či mimo nás. Takový stav nelze snášeti dlouho bez újmy na rozumu.“¹⁴³ Ve Václavovi komplikovaný průběh porodu zanechá nesmazatelné stopy paniky a rozrušení, se kterými se bude potýkat i nadále v budoucnu.

Jarmila nakonec nelehký porod zvládne, ale i tak je dosti vysílená a téměř nemohoucí. Sám Václav je zděšený z podoby své ženy: „V porodnici se shledal jen se stínem své ženy. Užasle hleděl do bledé tváře, z níž žhnuly němé plamenné oči. Bílé ruce se podobaly průzračným svícím, ležely nehybně jako po úsilí, které z nich vysálo život až do morku.“¹⁴⁴ Zřejmě nepředvídal, že se žena tak výrazně změní v průběhu jednoho porodu. Poté, co se Jarmila spolu s malým synem vrátí z nemocnice domů, začíná cítit, že je vše opět na špatné cestě. Jarmile se udělá nevolno a závratě se jí zmocňují čím dál více. Rychlena znovu přivolá na pomoc porodní bábu Černou. Jarmila je převezena do nemocnice. Za tři dny však prvorodička umírá na horečku omladnic, což ve čtyřicátých letech minulého století nebylo zcela výjimečným onemocněním u žen, které rodily právě v nemocnici.

Po této tragické události se Václav Rychlena propadá na dno své osobnosti. Je zdrcený náhlým odchodem milované manželky. To jediné, co mu po ní zbylo, je jejich společný syn Jaroslav. Rychlena se se vši vervou pouští do obtížných prací na stavbě, jedině tak dokáže alespoň na chvíli uniknout z tíživé situace, čímž smrt nejbližších bezesporu je. Václav nechce s nikým rozebírat svou životní situaci, do které byl tak nenadále uvržen. Při tom všem shonu si teprve po pár dnech uvědomí onu mučivou skutečnost, která tu na něj číhala: „Přitom však jím prošel závan úzkosti, jako by se svěží rány v týle dotkl křídlem v prudkém letu temný pták. Vzdychl, pohlédl usmýkaně na stěnu. Visel tam obraz představující Jarmilu jako nevěstu vedoucí si od oltáře jeho. Zavřel oči, zděsil se po prvé jako živý a chápající člověk skutečnosti: byla mrtva a on

¹⁴³ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 29.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 32.

žil!¹⁴⁵ Od této chvíle Václav pochopí onen nezměnitelný fakt, že je ve svém životě už na vše sám. Není zde již Jarmily, jeho milované ženy. Z této mezní situace, ze které měla primárně vzejít šťastná rodina rozšířena o jednoho člena, Václav vychází jako osamělý vdovec s malým novorozenětem.

Autor tohoto románu až příliš často dává svým hrdinům pocítit nevyzpytatelnou blízkost smrti. Jak poukazuje i Josef Novotný: „[...] je-li třeba smrti, Klička zařídí, aby přebytečný zahynul [...]“¹⁴⁶ Touto poznámkou naráží Novotný na náhlou smrt Jožčiny matky. Pro novomanžele to je zatěžkávací zkouška jejich začínajícího vztahu. V této mezní situaci se projeví pravá povaha obou aktérů. Ačkoli se Jožka i Václav snaží zachovat statečně a rozumně, přece jen jeden z nich nevydrží tlak tíživého prostředí. Václav podléhá stresu a prozatím zanechává Jožku samotnou v místnosti s mrtvou matkou. Pro nešťastnou Jožku představuje Václavův únik i jisté vystřízlivění z počáteční zamilovanosti: „Jožka naň pohlédla bezmála jízlivě a s rozčarovaným zklamáním. Viděla až na dno jeho vyděšené přetvářky. Viděla jeho strach, ba jeho hrůzu. Veta bylo po síle, již v něm před týdnem probudila, pryč bylo jeho mužství, jež v něm rozpoutala! Cítila, že prchá, že se dává na útěk před hrůzou, kterou snesla i ona a jejíž nový nápor jest jí teď znovu přetrpěti. A ona – ano, ona jej přetrpí, ona mu odolá, neboť chce!“¹⁴⁷ Jožka díky své nezlomné povaze celou situaci ustojí. Silně zneklidněný Václav však tímto jednáním odhaluje svůj charakter, který se tak náhle proměnil v rámci mezní situace.

Smrt potomka je rozhodně velká psychická zátěž pro každého rodiče. Do jisté míry je tomu tak i u Václava, když se dozví, že syn Jaroslav odešel na onen svět za svou matkou Jarmilou. Nicméně po předchozích událostech, kdy se Václav obával upřeného pohledu synových očí a necítil se v jeho přítomnosti vůbec dobře, bychom mohli říci, že se mu určitým způsobem ulevilo, neboť „zotavil se ze své rány dosti záhy.“¹⁴⁸ Václav dospěl k závěru, že mrtví mají zůstat pospolu, zatímco přeživší si mají raději hledět pozemského života. K tomuto názoru ho přivedla hlavně rozhodná slova Jarmiliny babičky, jež přijela na pohřeb pravnuka: „Svůj k svému. Vrána vedle vrány sedá, rovný rovného si hledá. Dobře byste učinili, kdybyste si řekli hned napřed upřímně a otevřeně, že minulost k vám nemá přístupu a budoucnost že je jen věcí vás dvou.“¹⁴⁹ Z její

¹⁴⁵ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 45.

¹⁴⁶ NOVOTNÝ, Josef. *Kritický měsíčník*. 1941, roč. 4, s. 377.

¹⁴⁷ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 112.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 155.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 156.

promluvy je nám zřejmé, jaký vztah ji pojil s mrtvou vnučkou Jarmilou. K lítosti či sentimentu měla dosti daleko, víc ji zajímaly peníze a praktické záležitosti v jejím životě. To samé doporučovala i Rychlenovi a jeho nové manželce. V tomto případě tedy postavy mezní situaci zvládnou a odcházejí z ní téměř nepoznamenané.

Jakási předzvěst dnů příštích přichází do Václavovy rodiny ve chvíli Jožčina očekávaného porodu. Rychlenu, jenž měl nepříjemnou zkušenost s prvním porodem nebožky ženy, zcela uchvátí strach z nadcházející události. S vidinou opakující se situace se Václav propadá do bezútěšných myšlenek svého nitra. V této vyhraněné životní situaci dosáhne jeho zoufalství vrcholu v okamžiku, kdy spatří v Jožčině pohledu něco cizího, a přece však velmi známého: „*Nemohl uvěřiti očím! V nevíře přistupoval blíže. Šel jako náměsíčný tiše a jistě až k zadní pelesti postele a opřel se o ni, jako by ji chtěl přeskociti a vrhnout se za Jožkou do onoho víru zmítajících se údů a pohybů, z nichž – nehybný, nepohnutý a pevný – se vynořoval a nade vše vůkol vystupoval jedině hořící pohled Jožčin... Ale – ten pohled nebyl její!!*“¹⁵⁰ Vyhrocená situace zcela ovládne Václavovu mysl, a proto není schopen ani rozeznat realitu od klamného zdání. Navzdory tomu, že jeho domněnky nikdo nepotvrdí, myslí si o celé záležitosti jediné: „*Tři čtvrti roku se Václav utěšoval, že Jarmila smířena spí tiše v hrobě. Ted' poznal s úžasem, že nebožka bdí!*“¹⁵¹

Od Jožčina porodu, který nakonec proběhl v pořádku, se nebožkého Václava zmocňují podivné představy. A právě tyto představy ho zaženou do poslední, ale o to vážnější mezní situace. Jak už jsme zmínili v předchozí části, tak Václav v důsledku vtíravých myšlenek, které ho nenechají v klidu, závažně onemocní. Několik dlouhých dní se zmítá ve vysokých horečkách. Léky či manželčina láskyplná péče nezabírají na zákeřnou nemoc, která si Václava zcela podmanila. Není tak vůbec jisté, zda z této situace vyvázne. Mohli bychom říci, že se Václav ocitá až na samém okraji mezi životem a smrtí. Hranice, která se rozprostírá mezi světem Václava a nebožky Jarmily, je povážlivě tenká. V této chvíli záleží pouze na Václavovi, jakou cestu si nadále zvolí. Poté, co Václav vyřeší svůj vnitřní konflikt, se odhodlá znovu žít. Přikládá životu zcela nový význam, neboť právě unikl smrti. „*Hybaj! Vari z cesty, skřítkové slabých, klid'te se, služebníci temnot! Chci žít, chci žít, ó sladká sílo života!*“¹⁵²

¹⁵⁰ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 189.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 190.

¹⁵² Tamtéž, s. 233.

Mezní situace zcela zásadně změnila Václavův pohled na svět. Začíná se opět radovat z prostých věcí okolo sebe. I když je podle něj život mnohdy bezcitný a tvrdý, přece však v jeho podstatě nalézá Václav krásu a radost, kvůli kterým stojí za to žít. K pozitivnímu závěru celého příběhu se vyjadřuje i Karel Sezima, který dodává, že toto dílo je „*optimistické přisvědčení životu stůj co stůj*.“¹⁵³

2.4.3 Téma lidské identity

Postavy tohoto románu jsou zachyceny ve velmi obtížném období svého životního příběhu. To, jak reagují v pohnutých situacích, nám poskytuje možnost nahlédnout do pravé podstaty jejich lidské osobnosti.

Do středu všeho dění autor umístil mladého muže Václava Rychlenu. Ten je velmi šťastně ženatý a svou ženu Jarmilu nade vše miluje. Jeho žena Jarmila však umírá pár dní po obtížném porodu. Pro samotného Václava je to rána, kterou ani v nejmenším neočekával. Ocitá se tak rázem na vše sám, po nebožce ženě mu tu zůstal pouze malý syn Jaroslav. Václav bojuje se svou vnitřní samotou. Na jedné straně touží být po smrti manželky v klidu, aby si mohl přemýšlet sám o sobě, ale na straně druhé ho zmiňovaná samota velice sužuje. Jarmilinou smrtí tu autor vytvořil místo pro další ženu Václavova života – Jožku Šoňkovou. Ta mu přichází pomoci s domácností, jenže Václav ji vehementně odmítá, o žádnou cizí pomoc přece nestojí: „*Co vy tady?‘ zeptá se nepřívětivě. ‚Já? – Ved’te si, jako by mne nebylo! Nechci vám překážet, jen posloužit.‘ ‚Ale já opravdu nic nepotřebuji!‘*“¹⁵⁴ Lze tak spatřovat v osobnosti Václava jistý vzdor proti nastalé situaci, domnívá se totiž, že si se vším poradí zcela sám.

Jak už jsme zmínili i v přechozích kapitolách, tak ve Václavovi nakonec zvítězí touha po lidské přítomnosti – sblíží se s Jožkou. Václav si po čase přinese z nalezince i syna Jaroslava. Od této chvíle mohou všichni tři tvořit šťastnou rodinu. Ale nestane se tak ani na chvíli, neboť Václava začínají trápit silné výčitky svědomí. Velmi dobře si uvědomuje, že něco není zcela v pořádku. Vždyť mu před pár dny zemřela manželka, kterou tak věrně miloval, a on tu teď zůstává s jinou ženou, jež se navíc láskyplně stará o jeho jediné dítě. Václavovo velmi neklidné svědomí navíc povzbuzují vtírající se

¹⁵³ SEZIMA, Karel. *Čtete*. 1942, roč. 4, s. 43.

¹⁵⁴ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 48.

představy o přítomnosti zemřelé Jarmily: „*Pohlížel do užaslé tváře svého potomka jako do neuvěřitelného zrcadla, v němž místo sebe spatřoval nebožku.*“¹⁵⁵

Václavova osobnost se začíná výrazně proměňovat. Už v sobě nenalézá rozvážného a odhodlaného muže, pocituje strach z každé maličkosti a do jeho mysli pronikají nutkavé myšlenky o nebožce ženě. Václavovy nepokojné vnitřní stavy vyvrcholí Jožčiným porodem, kterého se tolik obává.

Jožka však nelehký porod zvládne. Dokonce je za pár dní po porodu znovu ve formě – fyzické i psychické. Raduje se z novorozeného syna, kterého nic netrápí, a užívá si dosud nepoznaného rodinného štěstí. Nebohý Václav se však na pozadí Jožčiny bezstarostnosti utápí v mučivých představách. Můžeme tak říci, že Jožka je konečně spokojená se svým životem, zatímco její manžel se ocitá až na samém okraji šílenství. Trpí utkvělou představou, že v jeho synovi musí být něco cizího, něco, co už dávno odešlo z tohoto živého světa někam do záhrobí. Všechny tyto myšlenky silně poznamenají Václavovu osobnost, která se v konečném důsledku zhroutl pod náhlou nemocí.

Benjamin Klička v tomto románu vytvořil rodinnou konfiguraci sestavenou vždy ze tří členů – otec, matka a dítě. Vystává tu otázka, do jaké míry je Václavova identita tvořena ženami, které ho obklopují. Nejdříve se jedná o jeho první ženu, která mu však záhy umírá, a on zde musí řešit, co se bude v jeho životě nadále odehrávat. Poté se tu vyskytuje Jožka, prostá a milá dívka, která zaplní místo po nebožce Jarmile. Václav s tím má ale nejdříve problém, později tuto skutečnost přijímá, avšak i tak ho doprovází silné výčitky svědomí.

Nová manželka Jožka má však se zemřelou Jarmilou něco společného – spojuje je oddaná láska k jednomu muži. Jožka si je velmi dobře vědoma faktu, že nebožka Jarmila se ještě nadobro nevzdala svého muže: „*Ctila i tuto jeho soumravnou hru – více arci z velkomyslnosti i vděčnosti vůči mrtvé kamarádce, která jí ho mlčky odkázala, nezřeknuvši se ho přitom výslovně. Ale právě proto byla nyní připravena na všechny svízele a útrapy! Vyzbrojila se všemi zbraněmi jako tvor, který cítí, že je ohrožen, že bude napaden a napadán soustavně nelidskou a zatvrzelou silou.*“¹⁵⁶ Mohli bychom se tedy domnívat, že do jisté míry vnímá Jožka mrtvou Jarmilu jako svou soupeřku, se kterou svádí nekonečný boj o jednoho muže. Nebožka Jarmila se v životě pozůstalých

¹⁵⁵ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 82.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 134.

vyskytuje vlastně neustále – nejprve na ně hledí skrz synův pohled a později se Václavovi zjevuje jako přízrak. Spisovatel dokonce využil i jistého propojení obou ženských akterek, a to ve chvílích Jožčina těžkého porodu. Zmučený Václav v pohledu své ženy poznává zesnulou Jarmilu. Touto situací autor ještě více umocnil dojem věčné přítomnosti nebožky Jarmily. Zavádí nás to tak i k samotnému názvu celého díla. Benjamin Klička titulem knihy již dopředu dává najevo, že hlavnímu hrdinovi se zcela nepodaří vymanit z vlivu zemřelé manželky.

Ze všeho uvedeného nám tu tak vyvstává obraz muže, který je vlastně neustále obklopen dvěma ženami, jež formují jeho lidskou identitu. Lze upozorovat to, že obě ženy umí značně ovlivnit rozhodování samotného Václava. Ten nedokáže vzniklé situace nikdy přijatelně řešit, i proto se v něm odehrává tolik vnitřních konfliktů. Ženy naopak situace zvládají v rámci svých možností, a proto autor nevěnuje ani tolik pozornosti jejich vnitřnímu monologu. Do středu všeho dění se tedy vždy dostává samotná postava Václava.

Neméně zajímavé postavy se objevují v podobě porodní báby Černé a Jarmiliny babičky. Černá se vyskytuje u složitého porodu první Rychlenovy ženy. Václav k ní ale pociťuje velkou nevoli, neboť „*Černá se Václavovi hnusila již dávno svou otevřenou výmluvností nad věcmi důvěrnými, teď ho však přiváděla přímo v zuřivost.*“¹⁵⁷ Benjamin Klička tu vytvořil značný protiklad staré ženy, jež se protíví okolí svou otevřenou povahou a hrubým jednáním, a malého dítěte, které přichází na svět naprosto čisté a ničím neposkvrněné. K porodní bábě Černé zaujímá negativní postoj i Václavova druhá žena Jožka: „*S tím zavřela za nevlídnou asistentkou dveře a pohlédla vítězně na Václava. „Je to strašná ženská, člověk ji cítí až v kříži, ‘ posteskla si s dostiučiněním.*“¹⁵⁸ I proto se Jožka později rozhodne родit pod dohledem zkušené Jarmiliny babičky. Babička Nešporová cítila jako opravdovou křivdu, když se tenkrát její vnučka Jarmila rozhodla родit jinde než u ní doma. Z toho důvodu také předpovídala nelehký průběh jejího porodu. V postavě babičky je znázorněna silná a rozhodná žena, která nedělá ústupky ani před vzdělanými osobnostmi, jako jsou kupříkladu lékaři. „*Vystrnadila lékaře ze dveří bez obalu, ale co nevidět byl tu profesor! Poslal jej stavitel, když slyšel od praktika, jak hrubě a neslavně byl stařenou odbyt. [...] I kdyby měl ruce nakrásně cukrové, nedovolí prý stařena, aby jí někdo znečistil dějiště tak velké věci svým*

¹⁵⁷ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 12.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 65.

*dotykem...*¹⁵⁹ Tímto lze říci, že spisovatel poukazuje na zásadní význam porodní asistentky navzdory erudovaným kapacitám. Jako zajímavost doplníme ještě skutečnost, že ačkoli obě ženy zastávají v příběhu stejnou pozici (pomáhají přivádět děti na svět) a v mnoha ohledech jsou si navzájem podobné, tak mezi nimi panuje i určitá rivalita. Babička bez okolků vyžene Černou ze dveří Rychlenova bytu, protože vše zvládne i bez její pomoci. „*Ale Nešporová přirazila dveře. „Čertovská bába! To je ta asistentka, že? Fí, abych se po ní znovu umývala!*“¹⁶⁰ Porodní bábu Černou vnímá babička Nešporová jako čisté zlo, kterým se netřeba dále zaobírat.

Z výše uvedeného se můžeme tedy přesvědčit o tom, že Benjamin Klička ve svém díle opět tematizuje motiv ženy jakožto velmi důležité osoby v průběhu celého porodu.

¹⁵⁹ KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, s. 184.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 192.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo představit znaky psychologické prózy ve vybraných dílech dnes už téměř pozapomenutého spisovatele a lékaře Benjamina Kličky.

Diplomová práce byla rozdělena do dvou částí. V první části byl stručně představen samotný žánr psychologické prózy se zřetelem na jeho literárně-historický kontext. Dále byl v tomto oddíle zohledněn život Benjamina Kličky jakožto autora psychologické prózy a v krátkosti byli představeni i další spisovatelé, kteří svá díla tvořili v rámci tohoto žánru. Druhá část práce se věnovala vybraným dílům Benjamina Kličky s důrazem na jejich význam v psychologické próze. Již zjištěné poznatky o žánru jsme uplatňovali při analýze a interpretaci zvolených románů. Znaky psychologické prózy, jež jsou pro Kličkovu tvorbu určující, jsme sumarizovali do tří tematicko-motivických okruhů (vnitřní konflikt postav, mezní situace a téma lidské identity). V průběhu zpracování této práce jsme si však všimli, že pojednávané romány Benjamina Kličky nelze striktně vymezit jenom jako psychologické. Spisovatel v daných dílech totiž tematizuje sociální problematiku dané doby. V této souvislosti lze hovořit o těchto prózách spíše jako sociálně-psychologických.

Výjimečným způsobem autorovy texty ozvláštňují i netradiční prvky, které Benjamin Klička do svých děl umístil. Kupříkladu ve své spisovatelské činnosti využil velmi atraktivní téma exotismu (*Divoška Jaja*) nebo senzací spočívající v atypičnosti siamských dvojčat (*Bobrové*). Dále autor představil i osobnost patologického jedince (*Himmelradsteinský vrah žen a dívek*) a svou pozornost věnoval také duchařské látce (*Nebožka bdí*). Benjamin Klička se velmi často ve svých knihách zaměřil i na tematizaci obtížného porodu (*Divoška Jaja*, *Bobrové*, *Nebožka bdí* – v této knize je jedním z hlavních motivů právě samotný porod). Vyzdvihoval důležitou přítomnost ženy u porodu, která dokáže plně nahradit fundovaného odborníka – doktora. S tím souvisí i další rys Kličkovy literární tvorby. Zřejmě jeho povolání lékaře přispělo k tomu, že téměř ve všech jeho dílech se objevují motivy z lékařského prostředí (postava lékaře, motivy porodu, zranění, fyzické či duševní nemoci, tělesné abnormality).

Domníváme se, že i pro výše uvedené rysy může být Kličkovo dílo aktuální i pro současného čtenáře. Svou diplomovou prací usilujeme o jeho zpřítomnění v českém literárním kontextu.

Seznam použité literatury

Primární literatura

KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, 128 s.

KLIČKA, Benjamin. *Bobrové: Tulák Jeronym*. Praha: Sfinx, 1930, 280 s.

KLIČKA, Benjamin. *Himmelradsteinský vrah žen a dívek*. Praha: Aventinum, 1931, 179 s.

KLIČKA, Benjamin. *Nebožka bdí*. Praha: Melantrich, 1941, 233 s.

Sekundární literatura

Knihy

HECZKOVÁ, Libuše. (Ženské) tělo zdravé, invalidní, mizející a plodné. In: PAPOUŠEK, Vladimír. *Dějiny nové moderny*. Praha: Academia, 2014, s. 285-321. ISBN 978-80-200-2296-7.

HODROVÁ, Daniela. *Hledání románu: kapitoly z historie a typologie žánru*. Praha: Československý spisovatel, 1989, 275 s.

HODROVÁ, Daniela. *--na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, 865 s. ISBN 80-7215-140-1.

KRISTEK, Jan. Nad dílem Benjaminu Kličky. In: KLIČKA, Benjamin. *Divoška Jaja*. 5. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 127-129.

MOLDANOVÁ, Dobrava. Psychologický román. In: ZEMAN, Milan. *Poetika české meziválečné literatury: proměny žánrů*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 213-234.

MOLDANOVÁ, Dobrava. Psychologický román. In: MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 554-560. ISBN: 80-7185-669-X.

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura období avantgardy: (1918-1945)*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2002, 128 s. ISBN 80-7044-453-3.

MUKAŘOVSKÝ, Jan, Zdeněk PEŠAT a Eva STROHSOVÁ. *Dějiny české literatury*. Praha: Victoria Publishing, 1995, 714 s. ISBN 80-85865-48-3.

Příruční slovník české literatury od počátků do r. 1945: významní autoři a jejich tvorba, díla neznámých tvůrců staré literatury, nejčastější literární termíny, hlavní literární skupiny a směry, historická období. Praha: Adonai, 2001, 599 s. ISBN 80-86500-21-7.

SVATONĚ, Vladimír. Psychologická próza a vznik individualismu. In: GINZBURGOVÁ, Lydia. *Psychologická próza.* Praha: Odeon, 1982, s. 401-418.

Stati a recenze v periodikách

FRAENKL, Pavel. Nové knihy. *Rozpravy Aventina.* 1925/1926, roč. 1, č. 4, s. 51.

HÁJKOVÁ, Alena. Příběh promarněné lidskosti. *Host do domu.* 1956, roč. 3, č. 8, s. 376-377.

HERZA, Filip. Ne/normativní feminita, mateřství a sexualita: případ sester B. (1878-1922). *Lidé města / Urban People.* 2014, roč. 16, č. 3, s. 359-380. ISSN 1212-8112.

MAJEROVÁ, Marie. *Čin.* 1932, roč. 3, s. 329-330.

NOR A. C. *Host.* 1925/1926, roč. 5, s. 94.

NOVÁK, Arne. *Lidové noviny.* 1930, roč. 38, č. 311, s. 9.

NOVÁK, Arne. *Lidové noviny.* 1931, roč. 39, č. 377, s. 9.

NOVOTNÝ, Josef. *Kritický měsíčník.* 1941, roč. 4, s. 376-378.

SEZIMA, Karel. *Čteme.* 1942, roč. 4, s. 42-43.

SEZIMA, Karel. Romány mladých. *Lumír.* 1926/1927, roč. 53, č. 3, s. 148-153.

SEZIMA, Karel. Z nové tvorby románové. *Lumír.* 1930/1931, roč. 57, č. 1, s. 40-43.

SEZIMA, Karel. Z nové tvorby románové. *Lumír.* 1931/1932, roč. 58, č. 2, s. 100-103.

Kvalifikační práce

FELGROVÁ, Aneta. *Benjamin Klička – život a dílo.* Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Nella Mlsová. 65 s.